

MORAALIVÄITTEIDEN MIELEKKYYDEN EDELTYKSET

Aksel Tigerstedt

Pro gradu -tutkielma

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

TIGERSTEDT, AKSEL: Moraaliväitteiden mielekkyyden edellytykset

Pro gradu -tutkielma, 34 s.

Filosofia

Maaliskuu 2025

Tarkastelen tässä tutkielmassa moraaliväitteiden totuusarvoluonteen edellyttämiä ehtoja. Väitteillä tarkoitan sellaisia kielellisiä ilmaisuja, joiden tarkoitus on esittää jokin asiasisältö totena tai epätotena. Koska väitteille on ominaista jonkin asian esittäminen totena tai epätotena, käytän termiä ”mielekäs” kuvaamaan sellaisia väitteitä, jotka voivat ainakin teoriassa olla tosia tai epätosia ja termiä ”epämielekäs” kuvaamaan sellaisia, joilla ei voi olla tosi–epätosi-totuusarvoluonnetta ollenkaan. Näin ollen moraaliväitteiden mielekkyys edellyttää totuusarvoluonnetta.

Käyn tutkielmassa läpi mitä moraaliväitteet tarkoittavat eri etiikanteorioissa, mitä ilmaisujen totuus tai epätotuus tarkoittaa ja edellyttää, sekä miten väitteiden kielellinen rakenne on suhteessa niiden ilmaisemaan totuuteen. Käytän merkittävän osan työstä viittaamisen teorian käsittelyyn, sillä tulen totuudenteoriaa käsitellessäni siihen tulokseen, että totuus on aina totuutta jostain ja siten edellyttää viittaamista totuuden kohteeseen. En kuitenkaan määrittele tarkemmin mitä totuuteen liittyvän viittauksen mahdolliset kohteet ovat vaan hyväksyn, että viittaaminen voi kohdistua sellaisiinkin asioihin, jotka eivät ole metafysisesti perustavia. Käsittelen myös sitä, miten yksittäisten käsitteiden esittämisessä totena sitoudutaan myös kyseisten käsitteiden edellytyksien totuuteen, ja siten moni käsite kantaa lauseeseen mukanaan joukon ontologisia kantoja. Käytän apunani erityisesti Gottlob Fregen näkemyksiä viittaamisesta ja totuudesta, sekä Willard Van Orman Quinen teoriaa ontologisista sitoumuksista.

Avainsanat:

Etiikka, Gottlob Frege, kielifilosofia, mielekkyys, ontologiset sitoumukset, propositio, predikaatti, semantiikka, totuus, totuusarvo, viittaaminen, Willard Van Orman Quine.

MORAALIVÄITTEIDEN MIELEKKYYDEN EDELLYTYKSET

Sisällys:

1. Johdanto	1
2. Moraaliväitteiden mielekkyys eri eettisissä teorioissa.....	4
3. Propositiot	11
4. Totuusarvot	13
5. Predikaatit	19
6. Ontologiset sitoumukset.....	23
6.1 Ontologisista sitoumuksista yleisesti	24
6.2 Etiikan käsitteiden edellytyksistä	26
7. loppuksi.....	29
Lähteet.....	32

1. JOHDANTO

Etiikkaa koskevaan kielenkäyttöön – niin kuin kielenkäyttöön yleisestikin – liittyy valtava määrä taustaolettamuksia sekä tapoja, joiden kautta ilmaisujen merkityksiä tulkitaan. Joskus olettamukset liittyvät esimerkiksi siihen, miten kielelliset oliot, kuten predikaatit, objektit ja kokonaiset lauseet, vastaavat kielen ulkoisen maailman objekteja, niiden ominaisuuksia, objektien keskinäisiä suhteita tai asiaintiloja. Nämä ovat myös aiheita, joita käsittelen tämän työn pääkysymyksen yhteydessä. Yhtenä tämän työn keskeisimpänä aiheena tutkin sitä, millä ehdoilla eettiset ilmaisut voivat olla mielekkäitä. Toisin sanoen, mitä eettiset ilmaisut edellyttävät, jotta ne voisivat olla väitteitä jostakin ja siten tosia tai epätosia. Mielekkyys siis tarkoittaa tässä yhteydessä kykyä ilmaista totuutta tai epätotuutta. Täsmennettäköön tosin, että mielekkyydellä tarkoitan sitä, että ilmaisut *voivat* olla tosia tai epätosia enkä sitä, että ne välttämättä *olisivat* tosia tai epätosia.¹ Esimerkiksi lause ”sairaalan ulko-oven edustalla tupakoiminen on väärin” ei ole tosi eikä epätosi sellaisessa tilanteessa, jossa sitä ei esitetä väitteenä vaan esimerkiksi sarkastisena kommenttina². Lause kuitenkin voitaisiin esittää väitteenä ja siten se voisi olla tosi tai epätosi ja siten vaikuttaisi ainakin työn tässä vaiheessa mielekkäältä.

Syy sille, miksi hyväksyn mielekkäiden ilmaisujen joukkoon väitteiden lisäksi myös sellaiset ilmaisut, jotka eivät ole, mutta voisivat toimia väitteinä, on se, että voidakseen toimia väitteinä, niiden on ilmaistava jonkin koherentti asiasisältö, joka ainakin voisi pitää paikkansa; aivan niin kuin edellisen esimerkinkin lause ”sairaalan ulko-oven edustalla tupakoiminen on väärin”. Koska sidon eettisten ilmaisujen mielekkyuden niiden mahdollisuuden toimia väitteinä, keskityn pitkälti siihen, mitä eettiset ilmaisut edellyttävät ollakseen moraaliväitteitä. Siten työni pääkysymykseksi muodostuu: mitä moraaliväitteet edellyttävät ollakseen mielekkäitä? Toki kun puhutaan ilmaisujen mielekkyuden sijaan väitteiden mielekkyudesta, emme enää tarkoita mielekkyydellä *mahdollisuutta olla* tosi tai epätosi, vaan väitemuotoinen lause ollessaan mielekäs *on* tosi tai epätosi. Mielekkyys siis

---

¹ Mielekäs on toki monimerkityksellinen käsite ja joku voisi ongelmitta käyttää sitä tarkoittamaan myös muunkinlaisia ilmaisuja kuin sellaisia, jotka voidaan esittää tosina tai epätosina jostain (esimerkiksi käskylauseista tai muista pragmaattisista tarkoituseriä toteuttavista ilmaisuista). Tässä työssä käytän sitä kuitenkin vain määrittelemässäni merkityksessä.

² Esimerkiksi tilanteessa, jossa sairaalan ulko-oven edessä on kyllä erikseen merkitty tupakointialue, mutta lausuja yksinkertaisesti kieltäytyy kommentillaan hänelle tarjotusta tupakasta.

tarkoittaa työssäni seuraavaa: Ilmaisuu on mielekäs, jos ja vain jos se voitaisiin esittää väitteenä ja siten voisi olla tosi tai epätosi; väite on mielekäs, jos ja vain jos se on joko tosi tai epätosi.³

Tulen käsittelemään erityisesti kolmea eettisen kielenkäytön mielekkyyteen liittyvää edellytystä. Ensiksikin sitä, mitä kieli edellyttää ilmaistakseen tosia tai epätosia väitteitä (4. §). Toiseksi sitä, miten kielen esittämien propositionien⁴ rakenne edellyttää tiettyä rakennetta viittauskohteiltaan (4. ja 5. §). Kolmanneksi käsittelen sitä, millaisten olioiden olemassaoloon etiikanteorioissa esiintyvät käsitteet sitoutuvat (6. §). Tämä rajaus näihin kolmeen aiheeseen toki jättää ulkopuolelleen valtavan määrän muita eettisen kielenkäyttöön liittyviä aiheita, mutta otan nyt tehtäväkseni tarkastella muutamaa tarkkaa aihepiiriä perinpohjaisesti sen sijaan, että tutkisin suurpiirteisemmin laajempaa kokonaisuutta. Syy sille, miksi otan tarkasteluun juuri nämä kolme aiheetta on se, että ne nivoutuvat keskenään tiiviisti yhteen ja siksi niitä on järkevää käsitellä yhtenä kokonaisuutena. Ennen kuin alan tarkastelemaan kyseistä kokonaisuutta käyn kuitenkin vielä läpi sitä, miten eri eettiset teoriat suhtautuvat moraaliväitteiden totuusarvoihin (2. §), sekä totuusarvojen tutkimisen kannalta keskeistä proposition käsitettä (3. §).

On hyvä tarkentaa heti alkuun myös, että termiä ”predikaatti” käytetään tässä työssä sen filosofisessa viitekehysessä, mikä eroaa huomattavasti esimerkiksi siitä, miten sitä käytetään kielitieteissä. Predikaatilla voidaan filosofiassa tarkoittaa esimerkiksi yksilötermin tai viittauksen kohteen ominaisuutta, attribuuttia, relaatiota tai joukkoa. Tulen määrittelemään tarkemmin kohdissa 3. ja 4. § mitä juuri tässä työssä mitä tarkoitan predikaateilla. Tärkeintä on tässä kohtaa painottaa, ettei predikaatti tarkoita lauseenjäsentä, joka kuvaa subjektin toimintaa, ominaisuutta tai tilaa. Esimerkkinä voimme ottaa lauseen ”Maapallo on värikäs”, joka voidaan filosofian termistössä ymmärtää muodossa ”yksilötermi (maapallo), kopula (on), predikaatti (värikäs)” kun taas kielitieteissä se voitaisiin esittää muodossa ”Subjekti (maapallo), predikaatti (on), attribuutti (värikäs).” Artikkelissään ”*Properties*” Francesco Orilia ja Michele Paoletti toteavat, että predikaatit predikoivat⁵ yksilötermejä tavalla, joka voidaan ilmaista predikaattilogiikassa esimerkiksi muodossa ”*F(d)*” (Orilia ja Paoletti 2022, § 1.1). Tähän muotoon suhteutettuna edellinen esimerkkilause tulkittaisiin siten, että ”F: värikäs” ja ”d: maapallo”.

---

³ Tässä kohtaa huomautettakoon, että väite on tietynlainen ilmaisu. Tämä ei tuota kuitenkaan työni kannalta minkäänlaista ongelmaa, sillä mielekäs väite on aina myös mielekäs ilmaisu. Koska mielekäs väite on tosi tai epätosi, sillä on myös mahdollisuus olla tosi tai epätosi ja siten se on aina myös mielekäs ilmaisu. Samoin, jos väite ei ole tosi tai epätosi, siltä puuttuu se rakenne, jonka nojalla se voisi olla tosi tai epätosi. Siten epämielias väite on aina epämielias ilmaisu.

⁴ Tulen luvussa 3. § käymään läpi perinpohjaisemmin sitä, mitä tarkoitan propositioneilla.

⁵ Predikointi tarkoittaa sitä suhdetta, jolla predikaatti, kuten ”värikäs”, liitetään johonkin tiettyyn kielelliseen objektiin, kuten ”maapallo”. Predikaatti ”värikäs” siis predikoi objektia ”maapallo”, jos se on lauseessa tuohon objektiin liitetty predikaatti.

On myös hyvä muistaa, että niin kielitieteissä kuin filosofiassakin lauseenjäsenet voidaan käsitteellistää useammalla kuin yhdellä tavalla. Esimerkiksi edellä mainittu ”kopula” esiintyy myös kielitieteissä ja voisi kontekstista riippuen korvata sanan ”predikaatti”. Samoin filosofiassa voitaisiin puhua joissain konteksteissa ”yksilötermin” sijaan ”objektista” ilman, että käsitteitä käytettäisiin ollenkaan väärin. ”Predikaattien” käsite esiintyy filosofian historiassa useammassakin eri merkityksessä. Orilia ja Paoletti kirjoittavat myös, että ennen termiä ”predikaatti” käytettiin usein ominaisuuden (engl. *property*) synonyyminä. Nykyään predikaateilla kuitenkin tarkoitetaan kielellisiä entiteettejä. Ominaisuudet siis ilmaistaan merkityksinä (engl. *meanings*) predikaattien avulla. (Orilia ja Paoletti 2022, § 1.1.) Pääasia kuitenkin on se, että filosofiset termit kuten ”predikaatti” erotetaan muissa tieteissä käytetyistä samannimisistä termeistä.

Työtä lukiessa saattaa herätä myös aiheellinen ihmetys koskien sitä, kuinka vähän moraaliväitteitä käsittelevässä työssä käsitellään itse moraalialia. Syy tähän on se, ettei tarkoitukseni ole tutkia sitä, millaisia metafysisiä kantoja eri eettiset teoriat edellyttävät vaan sitä, mitä näiden käyttämät moraalipredikaatit ja predikoidut käsitteet edellyttävät. Jos esimerkiksi otetaan lause ”Tappaminen on joissain tapauksissa väärin”, kyseinen lause vaikuttaisi edellyttävän muun muassa kahta asiaa. Sitä, että predikaatti ”väärin” voi olla tosi tai epätosi kohteestaan sekä, että on olemassa tekotyyppi ”tappaminen.” Lisäksi lause tuntuisi oletttavan, että on olemassa tai vähintäänkin voisi olla tekoja, jotka kuuluvat tämän kyseisen kategorian alaan. Tällöin voisimme perustellusti ajatella, että kaikissa eettisissä järjestelmissä, joissa väite ”Tappaminen on joissain tapauksissa väärin” on tosi tai epätosi sitoudutaan siihen, että 1. on olemassa tekoja, 2. jotkut teot voivat olla luonteeltaan tappamista, 3. predikaatti ”väärin” voisi ainakin teoriassa olla tosi joistain teoista.⁶ Koska eettisten teorioiden joukossa on myös suuria eroja sen suhteen miten etiikkaa koskevien ilmaisujen totuusarvo tulisi tulkita, tulen myös käsittelemään luvussa 2. § niitä teorioita, jotka eivät vaikuttaisi asettuvat puhtaasti käsittelemäni totuusarvoteorian piiriin.

Tarkoitukseni on siis viimekädessä selvittää se, minkälaisia ontologisia sitoumuksia eettisiin väitteisiin ja moraalipredikaatteihin liittyy jo ennen, kuin sitoudumme mihinkään tiettyyn eettiseen teoriaan. Toisin sanoen siihen, mitä etiikkaa koskeva kielenkäyttö itsessään edellyttää. Suuri osa tästä työstä on siten kielen yleistä teoriaa.

---

⁶ Kohta 3. voi vaikuttaa aluksi merkilliseltä johtopäätökseltä, jos ottaa vastaesimerkiksi sellaisen teorian, jossa mikään teko ei olisi väärin. Siten lause ”Tappaminen on jossain tapauksissa väärin” olisi epätosi, mutta ei ajateltaisi, että predikaatti ”väärin” voisi ainakin teoriassa olla tosi joistain teoista. Vaikka tämä luenta on toki mahdollinen, on hyvin vaikea keksiä sellaista eettistä teoriaa, jonka mukaan teot eivät ole totuusarvottomia (eli eivät tosia eivätkä epätosia) ja samaan aikaan eivät ikinä väärin, eli toisin sanoen aina oikein. Joka tapauksessa tämä vastaesimerkki tuskin estää meitä ymmärtämästä havainnollistavaksi tarkoitettuja kohtia 1 – 3.

2. MORAALIVÄITTEIDEN MIELEKKYYS ERI EETTISISSÄ TEORIOISSA

Tässä työssä tarkoitan siis moraaliväitteillä sitä, että moraalilauseita voidaan esittää väitteinä jostakin ja kyseiset lauseet voivat siten olla tosia tai epätosia. Tulen seuraavassa luvussa paneutumaan tarkemmin siihen, mitä väitelauseiden totuus ylipäättään tarkoittaa ja edellyttää. Ensin kuitenkin on tärkeää käydä läpi sitä, millaisia totuuksia moraaliväitteet eri eettisissä teorioissa esittävät. Erityisesti keskityn sellaisiin etiikan teorioihin, jotka kyseenalaistavat moraaliväitteiden mielekkään esittämisen kokonaan, sillä kyseiset teoriat rajaavat sen, millaisiin moraaliteorioihin työni pätee. Jos siis moraaliväitteet eivät jossakin teoriassa esitä mitään totena tai epätotena, monet huomioni totuusarvojen edellytyksistä eivät yksinkertaisesti päde moraaliväitteisiin kyseisen teorian kontekstissa. Käydessäni tällaisia teorioita läpi tulen kuitenkin esittämään, että vaikka teoriat perinteisesti kiistäisivätkin moraaliväitteiden totuusarvoluonteen, kyseiset teoriat kuitenkin usein sitoutuvat siihen, että moraaliväitteet voivat olla jollain toisella tavalla tosia tai epätosia. Mikäli totuudenmukaisuus on ylipäättään jollain tavalla mahdollista, pätevät teoriaan tässä työssä esittelemäni ehdot. Mainittakoon myös, että vaikka etiikanteorioiden joukossa on teorioita, jotka selkeästi kiistävät moraaliväitteiden totuusarvoluonteen, kyseiset teoriat ovat melko poikkeuksellisia ja niitä on suhteessa hyvin vähän verrattuna muunlaisiin etiikanteorioihin.

Etiikanteoriat, jotka kiistävät moraaliväitteiden totuusarvoluonteen, lukeutuvat moraalisen antirealismiin piiriin. Syy tähän on se, että jos teoria sitoutuu moraaliominaisuuksien olemassaoloon, sitoutuen näin tietyn tulkinnan mukaan moraalirealismiin, noita ominaisuuksia koskevat väitteet voivat olla tosia tai epätosia, eli niillä on totuusarvuonne. Koska tulen tarkastelemaan totuusarvuonetta myöhemmin ja kaikki moraaliväitteiden totuusarvoluonteen hyväksyvät teoriat (joihin kuuluvat kaikki moraaliominaisuudet hyväksyvät teoriat) edellyttävät juuri niitä ehtoja, jotka tässä työssä olen määritellyt moraaliväitteiden mielekkyyden edellytyksiksi ja joita tulen käymään perinpohjaisemmin läpi myöhemmin, pidän etiikanteorioiden pääpainon tässä luvussa moraalisen antirealismiin teorioiden tarkastelussa.

Richard Joyce antaa artikkelissaan "Moral Anti-Realism" moraalille antirealismille kaksi vaihtoehtoista määritelmää. Moraaliset antirealistit joko kieltävät moraalisten ominaisuuksien olemassaolon kokonaan tai hyväksyvät ainoastaan mielestä riippuvien moraalitotuuksien olemassaolon. Hän tosin painottaa myös, että jälkimmäiseen määritelmään sisältyy paljon sellaisia näkemyksiä, joiden kannattajat kyllä kieltävät mielestä riippumattomien moraalitotuuksien olemassaolon, mutta eivät kuitenkaan kutsuisi näkemyksiään moraaliseksi antirealismiksi. Käsittelem

tällaisia moraalisia non-objektivistisia ⁷ näkemyksiä myöhemmin. (Joyce 2022, § 1). Huomautettakoon myös, ettei moraalista antirealismista vastustavia teorioita ei ole kutsuttu moraaliseksi realismiksi, sillä ”realismia” on pidetty paljon epämääräisempänä käsitteenä, kuin antirealismia. Crispin Wrightin (1992, 1) mukaan realismin käsite on filosofiassa jakautunut monen diskurssin myötä siten, ettei sen merkitykselle ole varsinaista konsensusta.

Sellaiset teorit, jotka eivät profiloitu antirealistisiksi sitoutuvat siis siihen, että on olemassa ainakin jotain moraalisia ominaisuuksia, vaikkakin eroavat toisistaan sikäli mitä nämä ominaisuudet ovat. Jos taas on olemassa moraalisia ominaisuuksia, on turvallista olettaa, että on myös moraalisia totuuksia, jotka ovat kyseisten ominaisuuksien ilmaisuja. Esimerkiksi lause ”traktorin tarkoituksellinen tuhopoltaminen vakuutuspetosta varten on väärin” on tosi silloin, kun se ilmaisee totuudenmukaisesti kyseisen teon moraalisen ominaisuuden.

On myös huomattava, ettei moraalista totuuksista seuraa välttämättä moraalisten ominaisuuksien olemassaoloa. Sanaa ”ominaisuus” käytetään joissain yhteyksissä tarkoittamaan esimerkiksi ainoastaan luonnollisia ominaisuuksia (esimerkiksi Levison 1991, 65). Tällöin esimerkiksi lause ”tappaminen on väärin” voidaan ymmärtää relativistisista lähtökohdista lauseena ”tappaminen on tässä yhteiskunnassa väärin”, jolloin ”vääräisyys” voidaan ymmärtää yhteiskunnan tiettyinä taipumuksena, eikä minään varsinaisena luonnollisena ominaisuutena kuten väri, massa tai etäisyys. Siten lause ”tappaminen on väärin” voisi olla tosi, vaikkei se vastaisikaan mitään luonnollista ominaisuutta. Siitä mitä ominaisuudet tarkoittavat laajemmalla kuin luonnollisessa merkityksessä on monia eri näkemyksiä, joita tulen käymään enemmän läpi luvussa 4. §. Tärkeintä on ymmärtää, että ne eettiset näkemykset, jotka eivät sitoudu moraaliseen antirealismiin sitoutuvat moraalio ominaisuuksien nojalla moraaliväitteiden totuusarvoihin eikä moraalissa antirealismissaakaan välttämättä kielletä moraalitotuusien olemassaoloa.

Moraaliväitteiden totuusarvoluonne jää siis avoimeksi kahden tyyppisissä teorioissa. Niissä, joissa moraalisten totuuksien luonne kielletään kokonaan ja niissä nonobjektivistisissä teorioissa, jotka myöntävät moraalio ominaisuuksien olemassaolon, mutta kieltävät niiden mielestä riippumattoman olemuksen. Koska nonobjektivistiset teorit kuitenkin hyväksyvät mielestä riippuvaisten moraalio ominaisuuksien olemassaolon, voimme päätellä, että kyseisiä ominaisuuksia kuvaavat väitteet ovat tosia (tai epätosia) ja siten mielekkäitä. Tällöin ongelmaksi muodostuvat ainoastaan ne teorit,

---

⁷ Käytän tässä yhteydessä termiä non-objektivistinen (eng. *non-objectivist*) koska subjektivismi ja non-kognitivismi tarkoittavat tässä yhteydessä teorioita, jotka eivät suoranaisesti kuvaa moraalisen objektivismiin vastakohtia. Samasta syystä myös Joyce käyttää ilmaisua non-objectivism.

jotka kiistävät kaikenlaisten moraaliominaisuuksien olemassaolon. Joyce jakaa nämä teoriat kahteen luokkaan: moraaliseen nonkognitivismiin ja moraaliseen virheteoriaan (Joyce 2022, § 1).

Joycen mukaan nonkognitivismi tarkoittaa jotakuinkin sellaisia kantoja, joiden mukaan moraaliväitteet eivät ole tosi-epätosi-muotoisia arvostelmia. Koska nonkognitivistisissä teorioissa esiintyy jonkin verran eroa siinä mitä moraaliarvostelmat ovat, hän esittää seuraavan luokittelun nonkognitivistisistä kannoista: 1) Jos moraaliarvostelmat ovat mentaalisia tiloja, nonkognitivismi kieltää sen, että moraaliarvostelmat ovat uskomuksia; 2) jos moraaliarvostelmat ovat lausetyyppejä, nonkognitivismi kieltää sen, että moraaliarvostelmiin sisältyisi kielellinen sisältö joka ilmaisee proposition; 3) jos taas moraaliarvostelmat ovat puheakteja, nonkognitivismi kieltää sen, että moraaliarvostelmat ovat assertioita. (Joyce 2022, § 3). Assertiolla tarkoitetaan sitä, että on jokin ajatus, ilmaisu tai vaikka kuva, joka ei ainoastaan esitä sisältöä vaan väittää, että kyseinen sisältö on myös tosi jostain. Voimme esimerkiksi ajatella mustaa kissaa ilman, että ajattelemme tuon kissan olevan tosi, emmekä siten assertoisi yhtään mitään. Jos taas menemme askeleen pidemmälle ja ajattelemme, että tämä kissa on olemassa, teemme assertion, eli assertoimme ajattelemamme kissan maailmaan.

Koska pyrin tässä työssä osoittamaan nimenomaan sen, mitä moraaliväitteiden totuus tai epätotuus edellyttää, nonkognitivistiset kannat vaikuttaisivat hyvältä vastaesimerkiltä työtäni kohtaan. Jos tosiasiallisesti olisikin niin, ettei moraaliväitteillä ole minkäänlaista totuusarvoa, niin suurin osa tästä työstä koskisi vain moraaliarvostelmien kuvitteellisia realiteetteja. Lienee myös turvallista todeta, että mikäli viimekädessä sitoudutaan sellaiseen kantaan, joka kieltää kokonaisvaltaisesti moraaliarvostelmien totuusarvot, tähän työhön jää hyvin vähän, jos ollenkaan, sovellettavaa sisältöä.

Väitän kuitenkin, etteivät kaikki nonkognitivistiset kannatkaan välttämättä sitoudu moraaliväitteiden totuusarvojen kieltämiseen. Selvennyksenä huomautettakoon, että aion nyt puhua moraaliväitteistä enkä moraaliarvostelmista. Moraaliväitteellä tarkoitan lauseita, jotka sisältävät moraalikäsitteitä osana merkitystään (kuten oikeus, väärin, kielletty ja velvollisuus)⁸ ja jotka esitetään tosiasiaväitteenä jostakin. Moraaliväitteenä esitetty lause voi teoriassa väittää jotain, joka ei ole erityisen moraaliarvostelman kohde (jos esimerkiksi moraalilauseella esitetään uskomus, joka kohdistuu omien tunteidensa kokemiseen ja esitetään sellaisessa kontekstissa, jossa se myös tulkitaan niin, eikä

---

⁸ Kyseisiä sanoja voidaan toki käyttää muussakin kuin eettisessä yhteydessä, kuten esimerkiksi yhteisön lakeihin viitaten. Ne voivat kuitenkin ilmaista nimenomaan moraalikäsitteitä ja siksi puhun moraalikäsitteistä sen sijaan, että puhuisin kyseisiä käsitteitä ilmaisevista sanoista, jotka taas ovat monitulkintaisia.

ilmaisuun liitetä minkäänlaista uskomusta erillisen moraalitotuuden olemassaolosta.)⁹ Moraaliväite on siis assertoitu lausetyyppi siinä missä moraaliarvostelma on kognitiivinen toiminta. Voidaan toki ajatella, että koska väitteet ovat assertioita, ne edellyttävät arvostelmia, mutta tästä ei kuitenkaan seuraa, että kyseisten arvostelmien täytyisi olla nimenomaan moraaliarvostelmia. Otan seuraavaksi perinpohjaisemman esimerkin teoriasta, jossa moraaliväitteet on mahdollista erottaa moraaliarvostelmista.

Erityisesti suosittu nonkognitivistinen kanta emotivismi vaikuttaisi sitoutuvan jonkinlaisiin totuusarvoihin, jotka eivät edellytä minkään erityisen moraalitotuuden olemassaoloa, mutta jotka silti ilmaistaan moraaliväitteitä esittämällä. Jos esimerkiksi sanon ”varastaminen on väärin” ilmaisisin jotakuinkin saman, kuin ’Varastaminen. Hyi!’ Toisin sanoen esittäessäni moraaliarvostelman, ilmaisen tosiasiaa jonkin tunteen tai suhtautumisen tiettyä asiaa kohtaan. Eli sen sijaan, että assertoisin proposition, ilmaisen tunteen. Jos sanon, ettei väkivalta ole moraalisesti hyväksyttävää, en esitä yhtään sen enempää tosiasiaväitettä, kuin huutaessani ”BUU!” väkivaltaa nähdessäni. (van Roojen 2024, § 2.4.)

Ongelma, jonka itse näen moraaliväitteiden totuusarvojen kieltämisessä emotivismissa on se, että silloin propositionien assertoiminen sidotaan vain ja ainoastaan kielellisiin ilmaisuihin. Toisin sanoen huutamalla ”Hyi!” en ilmaisisi mitään totta tai epätotta propositionia, kuten sanomalla ”Minusta tuo on vastenmielistä.” Jos taas lause ”rehellisyys on moraalisesti kiitettävää” vastaisi jotakuinkin huudahdusta ”rehellisyys JEE!” joka puolestaan ilmaisisi jotakuinkin saman asian, kuin ”Suhtaudun myötämielisesti rehellisyyteen” vaikuttaisi siltä, että ainoa syy kieltää propositionaalisuus ensimmäiseltä lauseelta ja myöntää se jälkimmäiselle on se, että moraaliväitteessä ja huudahduksessa totuus ilmaistaan eri tavalla kuin suorassa väitelauseessa. Kuitenkin propositionien yhdeksi ominaisuudeksi usein määritellään, että ne ovat uskomusten kohteita (McGrath & Frank 2024, johd.). Tällöin moraalilause tuntuisi välittävän emotivistisessäkin viitekehityksessä jonkin totuuden ja siten myös proposition, joka on uskomuksen kohde tuohon totuuteen uskoessa.

Otetaan esimerkiksi tilanne, jossa käyskentelen rauhassa yliopiston käytävällä. Yhtäkkiä edessäni avautuu ovi ja pelästyn suunnattomasti huudahtaan ”Hui!”. Ovesta astelee ulos opiskelutoverini, joka välittömästi tietää huudahdukseni perusteella minun säikähtäneen. Kutsutaan edellä mainittua tapausta nimellä tapaus 1. Otetaan toinen vastaava tilanne, jossa tiedän jo valmiiksi, että toverini on

---

⁹ Sanaa ”moraaliarvostelma” voitaisiin myös käyttää ilmaisemaan arvostelmaa mistä tahansa sellaisesta asiasta, jota kutsuisimme kielessämme moraaliseksi, vaikkamme samalla ottaisikaan kantaa minkään erillisen moraalitulottuvuuden olemassaoloon. Tässä kohtaa tarkoitan sillä kuitenkin nimenomaan sellaista arvostelmaa, joka ottaa kantaa nimenomaan asian moraaliseen ulottuvuuteen, siinä missä moraaliväite ei välttämättä tee niin (jos moraaliväitettä pidetään vaikka analogisena yhteiskuntanormille, tunteille tai käskylle.)

tulossa juuri ovesta ulos. En säikähdä, mutta haluan uskotella hänelle säikähtäväni (kenties koska olen hänelle vihainen ja haluan ilkeyttäni syyllistää häntä jostain), joten hänen astuessa ovesta ulos huudan täysin samalla tavalla ”Hui!”, kuin tapauksessa 1. Olkoon tämä jälkimmäinen tilanne tapaus 2.

Kummassakin tapauksessa vaikuttaisi siltä, että kommunikoin toverilleni jotain omasta kokemuksestani (joskaan tapauksessa 1 en vapaaehtoisesti). Esimerkin huudahdusta tuskin voitaisiin pitää kielellisenä ilmauksena missään kovin ankarassa mielessä. Ei ainakaan siinä merkityksessä, että se ilmaisisi proposition kielioppinsa perusteella. Vaikka puhuisimme täysin eri kieliä, niin tuo huudahdus voisi toimia täysin onnistuneena kommunikaationa. Tapauksessa 2 kommunikoin kuitenkin jotain epätotta siinä missä tapauksessa 1 olisin täysin rehellinen. Toisin sanoen saisin tarkoituksellisesti hänet uskomaan jotain epätotta. Jos siis propositiot ovat uskomuksen kohteita, jotka voidaan ilmaista kielellisesti, niin vaikuttaisin esimerkin kummassakin tapauksessa ilmaisevan ei-kielellisesti proposition, josta toverini tulee vakuuttuneeksi. Jos propositionien luonteeseen kuuluu, että ne voidaan esittää kielellisesti se ei kuitenkaan vielä tarkoita, että ne voitaisiin esittää vain kielellisesti. Tulen käymään läpi propositionien luonnetta tarkemmin kohdassa 3. §, ja tässä kohtaa käsittelen niitä vain sikäli, kuin on tarpeellista.

Jos siis emotivismi pitää paikkansa ja moraalilauseet ovat tunteenilmaisuja, jotka vastaavat esimerkiksi huudahduksia, olisi silti luultavaa, että kyseiset ilmaisut esittäisivät propositionia (joskaan eivät mihinkään erityiseen moraaliloukuttavuuteen liittyviä propositionia). Joyce (2022, § 3) tosin painottaa, että emotivististen näkökulmien mukaan moraalilauseet eivät raportoivat puhujan tunteita, vaan ilmaisevat niitä. Tällöin, mikäli moraaliväitteiden totuus kielletään, vaikuttaisi siltä, että emotivistisissa teorioissa totuusarvo liitetään eksklusiivisesti propositioniin ja tunneilmaisuuden merkitys erotetaan propositionista. Tällöin propositiot rajataan vain kielellisiin assertioihin.

Vaikka propositionia usein käsitellään vain selkeiden väitelauseiden yhteydessä, harva kielifilosofi on kuitenkaan ottanut kantaa, että propositiot tulisi rajata puhtaasti väitelauseiden totuusarvoa kantavaksi merkityksiksi (vaikkakin yleensä propositiot ovat myös sitä). Esimerkiksi David Lewis (1980, 96 – 97) tekee selvän erottelun lauseiden merkityksen, niiden ilmaiseman proposition ja lauseen totuusarvon välille.

Ei ole myöskään ollenkaan selvää minkälaiset kaikki ilmaisut ilmaisevat propositionia selkeiden kielellisten lauseiden ohella. Itseasiassa vaikuttaisi hyvinkin uskottavalta, että myös kielen ulkopuolisella kommunikaatiolla, kuten osoittamisella, ilmehtimisellä tai muuten elehtimisellä, on mahdollista ilmaista propositionia. Tosin tällöin on erotettava se, että proposition ilmaiseminen on eri

asia kuin proposition kantaminen. Esimerkiksi voidaan ajatella, että kielen yleisten sääntöjen sekä merkitysisältöjen mukaan voitaisiin muodostaa lauseita, jotka kantaisivat tietyn merkityksen, eivätkä vain ilmaisisi sitä.

Tiivistettynä ongelma on siis tämä. Emotivismi sitoutuu nonkognitivistisena moraaliteorianan Joycen mukaan siihen, että jos moraaliarvostelmat ovat lausetyyppejä niihin ei sisälly kielellistä sisältöä, joka ilmaisisi proposition (Joyce 2022, § 3). Tässä ei vielä itsessään ole mitään ongelmaa, sillä voimme väittää, että vaikka moraalilauseet ovat kielellisesti analogisia huudahduksien tapaisille kielellisille ilmaisuille, ne eivät välttämättä kannata totuuttaan kielellisen rakenteensa kautta, niin kuin eivät huudahduksetkaan. Joyce kuitenkin jatkaa lisäämällä: ”jos taas moraaliarvostelmat ovat puheakteja, nonkognitivismi kieltää sen, että moraaliarvostelmat ovat assertioita” (Joyce 2022, § 3). Emotivismin osalta vaikuttaisi kuitenkin oudolta väittää samanaikaisesti, että moraaliväitteet ovat puheakteja, jotka ilmaisevat tunteita, mutteivat assertoi mitään. Muun muassa Austin huomauttaa merkkiteoksessaan ”*How to do things with words*” että puheaktit usein sitoutuvat asioiden totuuksiin ennako-oletustensa sekä implikaatioidensa kautta. Hän ottaa esimerkiksi performatiivisen lauseen ”Pyydän anteeksi”, jonka mielekkyys vaikuttaisi edellyttävän sitä, että väitelause ”Olen pahoillani” on tosi. (Austin 2016, 53 – 54.) Voidaan siis ajatella, että performatiivinen anteeksipyyntö assertoisi saman proposition kuin väitelause ”olen pahoillani”. Tämä on kuitenkin ristiriidassa emotivismin lähtökohdan kanssa, jonka mukaan tunneilmaisut eivät ole assertioita, eivätkä moraaliväitteet siitä syystä assertoi mitään.

Jos kuitenkin jätämme pois emotivismin kannan, etteivät moraaliväitteet assertoi mitään, edellä käytyjä ongelmia ei synny. Tällöin moraaliväitteet voisivat ilmaista tunteita joko siten, että niiden lausuminen assertoi tietyn tuntemuksen ennako-oletustensa tai implikaatioidensa nojalla tai niin, että moraalilause olisi kielellisesti lausujan tuntemuksia koskeva väite, joka vain vaikuttaisi kieliasunsa perusteella olevan erillistä moraalilautuvuutta koskeva väite. Tällöin siis emotivismi voisi ongelmitta sitoutua moraaliväitteiden totuusarvolliseen luonteeseen, samalla säilyttäen tärkeimmät teoreettiset lähtökohtansa.

Tosin on myös huomautettava, että jos moraaliväitteiden totuusarvo perustuu ennakkoehtoihin tai implikaatioihin, niin voidaan puhua totuusarvon sijaan puheaktin luontumisesta, kuten Austin (2016, 23–24). Vaikka luontumattomuus ei suoraan tarkoita samaa kuin epätosi, luontumattomat puheaktit ovat luontumattomia sikäli, että ne assertoivat jonkin epätoden proposition (ehdoissaan tai implikaatioissaan). Tämä propositio taas on itsessään ilmaistavissa väitelauseella; aivan niin kuin aiemmin läpikäytyssä anteeksipyyntöesimerkissäkin. Vetoaminen moraaliväitteen puheaktiluonteeseen ei siis poista moraaliväitteestä sen tosi-epätosi luonnetta, se lähinnä vain siirtää

tuon luonteen lauseen kieliopista lauseen merkitykseen. Jos siis tarkastelisimme vain ja ainoastaan sitä onko moraalilauseilla totuusarvoluonnetta, niin tämä merkityksensiiirros voisi olla olennainen. Mutta tarkastellessamme moraaliväitteen totuusarvoa tarkastelemme koko sitä väitteen esittämisen kokonaisuutta, jossa assertio, propositio ja totuusarvoluonne säilyvät vaikka ne siirrettäisiinkin lauseen kieliopista sen ilmaisemaan merkitykseen.

Kaikenkaikkiaan puhun emotivismista osoittaakseni, että on kyseenalaista irtaantuvatko kaikki non-kognitivistiset kannat kuitenkin moraalilauseiden totuusarvoista. Jotkut kannat eroavat selkeämmin kuin toiset. Vaikka emotivismi herättääkin kysymyksiä, niin preskriptivismi on esimerkki teoriasta, joka irtaantuu selkeämmin. Preskriptivismin mukaan moraaliväitteet ovat tietynlaisia käskylauseita, kuten ”Älä tapa!” tai ”Ojentaisitko paperiliittimen?” (Joyce 2022, § 3). Nähdäkseni käskylauseet eivät pyri ilmaisemaan mitään totena, joten totuuden liittäminen käskylauseisiin vaikuttaisi virheelliseltä. Vastaesimerkkinä voitaisiin tosin myös väittää, että ”avaa ovi!” käskylause ilmaisee implisiittisesti halua, että toinen avaa oven tai ainakin edellyttää, että lause ”käsken nyt sinua avaamaan oven” olisi tosi. Siten käskylauseet vaikuttaisivat samalla tavalla kuin tunneilmaisutkin väittävän jotain niiden esittämisen yhteydessä. Mielestäni kuitenkin se mitä käskylauseet todella ilmaisevat totena on monitulkintaisempaa, kuin tunneilmaisujen ennakkoehtojen ja implikaatioiden tulkitseminen. Tunneilmaisut kuitenkin esittävät tietyn asian (tunteen) olevan tosi siinä missä käsky pyrkii saamaan aikaan toimintaa.

Jatkan kuitenkin nyt eteenpäin perehtymättä tarkemmin siihen, sitoutuuko mikäkin non-kognitivistinen teoria moraaliväitteiden totuusehtoihin. Lähdän siitä oletuksesta, että osa sitoutuu ja osa ei. Preskriptivismi vaikuttaisi välttävän tätä sitoutumista, muttei mitenkään itsestäänselvästi. Kun siis jatkan tätä tutkielmaa käsittelemällä sitä, mitä lauseiden totuus ylittää edellyttää, teen sen sillä oletuksella, etteivät kyseiset edellytykset päde moraaliin, jos hyväksytään samaan aikaan preskriptivismin kaltainen moraaliteoria ja on lopulta niin, että preskriptivismi tai muu käsillä oleva moraaliteoria sanoutuu onnistuneesti irti moraaliväitteiden totuusarvoista. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa emotivismin ja muiden sellaisten non-kognitivististen moraalinäkemysten kanssa, jotka kuitenkin väittävät moraalilauseiden ilmaisevan jotain. Sellaiset teoriat taas jotka hyväksyvät moraaliominaisuuksien olemassaolon (eli kognitivistiset moraaliteoriat) hyväksyvät myös moraalitotuusien olemassaolon, eivätkä siten ole ristiriidassa seuraavissa luvuissa läpikäymieni ehtojen kanssa.

3. PROPOSITIOT

Propositoiden käsite on samaan aikaan erittäin keskeinen ja jossain määrin välttämätön työkalu kielen totuusarvojen tutkimuksessa. Yhtä lailla se on myös lukuisten eri määritelmiensä vuoksi varsin epämääräinen ilman tarkentavaa kontekstia. Yleisesti propositioiden ajatellaan olevan kiellä ilmaistavissa olevia merkityssisältöjä, jotka viimekädessä ovat kielessä se, mikä on totta tai epätotta. Saman proposition p voi ilmaista useampi eri ilmaisut, kuten ”tämä pöytä on tehty puusta” tai ”this table is made of wood.” Proposition totuusarvo ”tosi tai epätosi” taas riippuu siitä, vastaako se jotain asiointilaa. Tällöin propositio p on tosi jos ja vain jos tosiasia on niin, että p . Muutoin p on epätosi.

Artikkelissaan ”Propositions” Matthew McGrath ja Devin Frank lisäävät propositioiden keskeiseksi piirteeksi myös sen, että ne ovat uskomuksien kohteita. He myös huomauttavat propositioita käytettävän eri merkityksissä joskus tarkoittamaan vain joitain ja toisinaan kaikkia propositioihin perinteisesti liittyviä piirteitä (McGrath & Frank 2022, johd.). David Lewis vastaavasti toteaa propositioiden olevan eriävien tarvittujen piirteiden sekamelska (engl. *a jumble of conflicting desiderata*). Hänen mukaansa niihin lisätään samaan aikaan toisensa poissulkeva vaatimus, että ne ovat yksinkertaisesti ja yleisesti tosia tai epätosia sekä että ne ovat henkilökohtaisia ajatussisältöjä. (Lewis 1986, 54–55.) Nämä ovat vain osa propositio-käsitteen monimerkityksellisyyteen liittyvistä huomioista.

On siis syytä tarkentaa, missä mielessä termiä ”propositio” tässä työssä käytetään. Käytän tästedes termiä ”propositio” viittaamaan siihen asiasisältöön, joka voidaan ilmaista kielellä ja joka tekee ilmaistusta asiasta (kuten vaikka lauseesta) toden tai epätoden. Tämä on nähdäkseni kaikki, mitä tässä työssä propositioilta tarvitaan ottamatta kuitenkaan liikaa kantaa siihen, miten ne viimekädessä ovat olemassa. Toisin sanoen propositioilla on sisältö sekä siihen pohjautuva tosi tai epätosi luonne; tai vähintäänkin propositiot tekevät niitä kantavasta ilmaisusta toden tai epätoden. Propositoiden sisältöä ei kuitenkaan tule sekoittaa proposition esittävän ilmaisun sisältöön, sillä kielelliset ilmaisut sisältävät usein – kenties jopa poikkeuksetta – sisältöä, joka ei kuulu ilmaistun proposition alaan. Tällaista sisältöä voivat olla esimerkiksi tarkoituksellisesti herätetyt assosiaatiot, painotukset tai ymmärrystä helpottavat täytesanat. Esimerkiksi lauseiden ”Puolukka kasvaa metsässä” ja ”Puolukka kyllä kasvaa metsässä” voidaan ajatella ilmaisevan sama propositio eriävästä kieliastusta huolimatta. Vaikka voisimmekin toki löytää eroja siitä, miten nämä kaksi lausetta koetaan, koettu merkitysero ei vielä tarkoita esitettyjen propositioiden merkityseroa.

Antamani määritelmä saattaa kuitenkin herättää asiallista kritiikkiä. Se ei nimittäin ole välttämättä propositionien riittävä ehto, eikä siten täytä määritelmien klassista välttämättömän ja riittävän ehdon kriteeriä. Esimerkiksi jos jonkin ilmaisun totuusarvollinen asiasisältö olisi vain osa käsitteen ”propositio” merkityksestä, emme viittäisi välttämättä suoraan propositioneihin, vaan johonkin niiden osaan, joka ei itsessään olisi vielä propositio. Otetaan selvemmäksi esimerkiksi tilanne jossa väittäisimme, että propositionit olisivat luonteeltaan mentaalisia asiasisältöjä ja kielelliset merkitykset kulttuurillisia. Silloin voitaisiin ajatella, että kielellinen tosi tai epätosi lause, jonka merkitys on kulttuurillinen (koska se perustuu kielen yleisiin sääntöihin eikä subjektin omaan tulkintatapaan), täyttäisi antamani proposition määritelmän. Se ei kuitenkaan olisi yksinään välttämättä se, mitä tarkoitamme viimekädessä propositioneilla, jos kielen käyttäjän mentaalinen tila mielletään proposition alaan. Jos siis propositionit olisivat luonteeltaan sekä kulttuurillisia että mentaalisia, pelkkä kulttuurillisen ulottuvuuden määrittäminen ei ole vielä riittävää. Tämä on yksi tapa, jolla määritelmäni voidaan mieltää puutteelliseksi.

Klassinen käsitys, että määritelmä olisi määriteltävän asian välttämätön ja riittävä ehto, on kuitenkin saanut itsessäänkin osakseen kritiikkiä. Niistä yksi tunnetuimmista lienee Hilary Putnamin artikkelissaan ”Meaning and Reference” käsittelemä näkemys käsitteiden luonteesta. Putnamin mukaan klassisten¹⁰ määritelmien tehtävä on antaa kriteeri sille, että pystymme tunnistamaan samankaltaisuutta asioiden välillä eri tilanteissa. Esimerkiksi veden määritelmän tehtävä on kuvata asiaa *x* tässä maailmassa siten, että mikä tahansa ehdot täyttävä *x* olisi vettä missä tahansa maailmassa. Hän kuitenkin itse toteaa määritelmän merkityksen olevan kiinni siitä, mikä on alkuperäinen kohde, jonka luonteelle pyritään antamaan yleiset standardit, ja siten kaikki määritelmät ovat luonteeltaan joissain määrin ostensiivisiä. (Putnam 1973, 708-709.)

Käytän itse määritelmiä Saul Kripken antaman kuvauksen mukaan, eli ”määrittämään ilmaisun viittauksen sen sijaan, että antaisi sille sen merkityksen.” (Kripke 1996, 60). Toisin sanoen, pyrin määritelmälläni ilmaisemaan sen, mitkä asiat kuuluvat propositionien alaan, eli mitkä ovat ne asiat, joita tarkoitan ”propositioneilla”. Tällöin voin sanoa tarkoittavani propositioneilla nimenomaan kielellä ilmaistavissa olevia totuusarvoa kantavia asiasisältöjä ja ottaa tämän propositionien määritelmänä. Tässä kohtaa siis propositionien määritelmään liittyy kolme komponenttia: 1. Ne ovat ilmaistavissa kielellä. 2. Ne ovat ilmaistun asian totuusarvon lähde. 3. Ne ovat asiasisältöjä. Käsittelen seuraavissa luvuissa näitä kolmea komponenttia.

---

¹⁰ Putnam itse puhuu ”operationaalisista määritelmistä”, jotka toimivat antamani ”klassisen määritelmäkäsityksen” mukaisesti riittävän ja välttämättömän ehdon kriteerien kautta.

Palatakseni vielä etiikkaan, olen juuri tehnyt kenties huomaamattomasti oletuksen, että propositioiden tutkiminen on aiheellista tässä eettistä kielenkäyttöä koskevassa tutkielmassani. Oletus siis on, että eettinen kielenkäyttö esittää propositioita. Tämä ei kenties ole kovinkaan kyseenalainen oletus, joku voisi pitää sitä jopa itsestään selvänä. Syy oletukselleni on se, että antamani määritelmän mukaan totuusarvot edellyttävät propositioita, sillä propositio on totuusarvon lähde. Ovathan propositiot viimekädessä se, mikä tekee eettisistäkin ilmaisuista tosia tai epätosia. Tähän voitaisiin vastata sanomalla, etteivät kaikki ilmaisut assertoi mitään, vaan ainoastaan ilmaisevat jonkin mahdollisen asian. Oletukseni eettisen kielenkäytön tosi–epätosi-luonteesta perustuu kuitenkin siihen, että miltei kaikki eettiset teoriat vaikuttaisivat kuitenkin väittävän, että asiat nimenomaan ovat jollain tavalla, että jotkin asiat ovat sallittuja, kiellettyjä, oikein tai väärin tai, että niiden ainakin ajatellaan olevan niin. Nämä ovat kaikki assertioita.

4. TOTUUSARVOT

Jotta jokin asia olisi tosi tai epätosi, sillä tulee olla sisältö. Tässä yhteydessä todella ei tarkoiteta olemassa olevaa, vaan sitä, että jokin asia vastaa sitä, miten asiat ovat. Esimerkiksi luonnollisessa kielessä asiointilat ovat aina tosia siinä mielessä, että ne ovat olemassa. Samoin kaikki epätodetkin ilmaisut ja propositiot ovat tosia siinä mielessä, että ne on esitetty. Kun kuitenkin sanomme ”Lause, jonka mukaan Lima on Perun pääkaupunki, on tosi” emme tarkoita, että lause ”Lima on Perun pääkaupunki” on muodostettu vaan, että sen esittämä propositio vastaa vallitsevia asiointiloja. Jos propositioilla ei olisi asiasisältöä, ei tällainen tosi–epätosi-vastaavuussuhde vaikuttaisi olevan mahdollista. Esimerkiksi lause, jolla ei ole asiasisältöä kuten ” p ” ei ole vielä itsessään tosi tai epätosi, vaan sen totuus riippuu siitä mitä p tarkoittaa. Jos se ei tarkoita yhtään mitään, se on tosi ainoastaan siinä mielessä, että se on olemassa oleva lause.

Otan tässä luvussa esille useita Gottlob Fregen huomioita totuuden ja viittaamisen luonteesta. Frege teki logiikan ja kielifilosofian aloilla perustavaa tutkimusta, jolla oli merkittävä vaikutus 1900-luvun alussa filosofiassa tapahtuneelle kielelliselle käänteelle (Lotter 2024, § 1). Syy sille, miksi keskityn nimenomaan Fregen teoriaan on se, että monet hänen näkemyksensä toimivat perustana hänen jälkeensä tulleille Russelille, Wittgensteinille ja muille kielifilosofoille. Tarkoitukseni ei ole ottaa Fregen viittaamisen ja totuuden teorioita sellaisinaan, sillä ne ovat saaneet osakseen aiheellista kritiikkiä ja ovat nykykontekstissa monilta osin epäuskottavia. Esimerkiksi Russell on pitävästi osoittanut Fregen mieleen (saks. *sinn*) ja tarkoitteeseen (saks. *bedeutung*) perustuvan viittaamisen

luonteen ongelmalliseksi (Turnau 1991), kuin myös Fregen logiikan viidennen aksioman kuuluisalla Russelin paradoksillaan (Irvine, David & Deutsch 2021, § 4). Näistä huomioista huolimatta hänellä oli useita totuuteen ja viittaamiseen liittyviä huomioita, jotka säilyttävät yhä totuutensa, kunhan niistä on poistettu aiheellisesti kritisoitu ulottuvuus.

Aion siis keskittyä hyvin valikoidusti Fregen sellaisiin huomioihin, jotka ovat nähdäkseni vielä pitäviä. En aio käsitellä sitä, miten viittaaminen viimekädessä tapahtuu. Riittää, että pystymme viittaamaan tosiasioihin tavalla, joka tekee ilmaisuista tosia. Se tapahtuuko tämä totuudenmukainen viittaaminen kielen kuvateorian tai kausaalisen referenssin tai sitten jonkin muun teorian mukaan on tämän työn kannalta samantekevää. Viittauksen luonteen tutkiminen on itsessään niin suuri keskustelu, että rajaan sen pois tästä työstä keskittyäkseni siihen, mitä pidän oleellisempina moraaliväitteiden mielekkyyden tutkimiseen. Siksi keskitynkkin enemmän totuuden kuin viittaamisen teorian käsittelyyn.

Kun sanomme, että jokin asia on ”tosi” saattaa syntyä vaikutelma siitä, että ”totuus” olisi kyseisen asian ominaisuus. Tämä johtunee siitä, että käytämme sanaa ”tosi” usein lauseessa jonkin asian kielellisenä predikaattina. Voimme sanoa, että ”’Lima on Perun pääkaupunki’ on tosi väite” samalla tavoin, kuin voimme sanoa, että ”Lissun auto on keltainen Toyota.” Tämä kielellinen predikaatio–objekti-suhde ei kuitenkaan tarkoita, että se ilmaisisi vastaavaa ominaisuus–objekti-suhdetta.

Fregen mukaan lisäämällä lauseeseen ”totuuden”, emme muuta sen sisältöä millään lailla. Jos sanon ”haistan orvokkien tuoksun” tai ”on totta, että haistan orvokkien tuoksun” jälkimmäinen lause ei vaikuttaisi lisäävän mitään edelliseen. Tämä huomio tosin koskee vain assertoivia ilmaisuja. Esimerkiksi runoudessa ja teatterissa esitetään Fregen usein sellaisia väitelauseita, joiden on tarkoitus assertoida totuutta vain näennäisesti, mutta todellisuudessa ne esittävät ajatuksia ilman assertiota. (Frege 1956, 294.) Huomautettakoon, että Frege ei tässä tarkoita, etteikö teatterissa lausuttu väite voisi assertoida totuutta, vaan ettei teatterissa lausuttu lause itsessään ole se, joka assertoidaan. Näyttelijä saattaa esimerkiksi osoittaa rakennuksen kulissia ja todeta ”Tuossa on taloni”. Tällöin hän assertoisi yleisölle sen, mikä funktio kulissilla on tarinassa, mutta hänen lausumansa lause itsessään ei ole esitetty vastaamaan totuutta.

Hän painottaa myös, etteivät tosien tai epätosien lauseiden kaikki osat vaikuta ilmaistun asian totuusarvoon. Esimerkiksi voin käyttää sanoja ”hevonen”, ”tamma” tai ”ajohevonen” ilman, että näiden sanojen merkitysero vaikuttaa assertoituun totuuteen. Kielessä on myös sellaisia sanoja kuten ”vielä” ja ”jo”, jotka eivät välttämättä lisää lauseen totuuteen mitään, vaan sanajärjestyksen muuttamisen tai korostuksien tavoin niiden merkitys voi olla lähinnä kuulijan ymmärryksen

edistäminen. (Frege 1956, 295.) Keskeisintä on ymmärtää, etteivät lauseiden kaikki osat tai lauseen itsensä muoto aina vaikuta assertoituun totuuteen, eli toisin sanoen sen ilmaisemaan proposition.

Fregeen mukaan emme kutsuisi kuvaa todeksi, ellei siihen liittyisi intentiota¹¹ siitä, että kuva edustaa jotain. Jopa ideoita pidetään tosina vain sen intention mukaan, että ne käyvät yhteen jonkin asian kanssa. Hän kuitenkin kiisti sen, että kyse olisi jonkinlainen vastaavuussuhde verrattavan asian ja kohteen välillä ja väittikin, että totuutta pidetään monesti virheellisesti korrespondenssina. Korrespondenssi edellyttäisi sitä, että verrattavat asiat menisivät yks yhteen ja eivät siten olisi eri asioita. Frege ottaa esimerkkinä setelin aitouden tarkastamisen vertaamalla sitä vastaavaan seteliin. Hänen mukaansa olisi kuitenkin naurettavaa tarkastaa setelin aitoutta vertaamalla sitä kultakimpaleeseen. Samalla tavoin ideaa pystyy vertaamaan vain sellaiseen asiaan, joka on itsessään idea. Jos ne silloin olisivat korrespondenssissa, ne menisivät yks yhteen. (Frege 1956, 290–291.) Tärkein osa tästä argumentista on kuitenkin se huomio, että totuudessa on kyse jonkin asian vertaamisesta johonkin toiseen asiaan. Meidän ei tarvitse sitoutua Fregeen oletukseen siitä, että korrelaatio edellyttäisi verrattavien asioiden samankaltaisuutta.

Viimeisenä olennaisena huomiona Fregeen totuusteoriasta on se millaisilla lauseilla on totuusarvo. Jos esimerkiksi käytän erisnimeä ”Kepler” oletan, että tuo nimi viittaa johonkin olioon. Jos puolestaan sanoisin, että ”Kepler kuoli onnettomana” mutta ”Kepler” ei viittäisi kehenkään, nimeltä ”kepler”, ja siten koko lauseelta, puuttuisi sen tarkoite (saks. *bedeutung*). (Frege 1948, 221). Jos esitämme väitteen ilman, että se kohdistu mihinkään objektiin, käsitteeseen¹² tai asiaintilaan, se ei vaikuttaisi assertoivat mitään eikä siten voi olla tosi tai epätosi. Vaikuttaisi siis olevan sellaisia lauseita, jotka kielellisen muotonsa puolesta vaikuttaisivat näennäisesti assertoivan jotain (kuten ”x on keltainen eläin”) mutta jotka eivät kuitenkaan tee niin, eivätkä siten ole tosia tai epätosia.

Totuusarvot siis edellyttävät sitä, että jokin asia kuten lause, kuva, idea, käsite tai propositio on suhteessa johonkin¹³. Ajatellaan esimerkiksi, että viittaamaan sanalla ”Kalevi” johonkin todelliseen tai käsitteelliseen henkilöön ja käytän sanaa ”hattu” viittaamaan tiettyyn esinetyyppiin ja ilmaisen, että ”Kalevin” ja ”hatun” välillä on omistussuhde sanomalla ”Kalevilla on hattu.” Lause ilmaisee näiden kahden kohteen välisen relaation ja on tosi tai epätosi sen perusteella omistaako kyseinen ”Kalevi”

---

¹¹ Frege ei itse määritä tarkemmin sitä, mitä hän tarkoittaa intentiolla. Tässä kohtaa voidaan kuitenkin olettaa, että hän tarkoittaa intentiolla ennako-oletusta.

¹² Joku voisi huomauttaa, että vaikka nimi ”Kepler” ei viittäisikään mihinkään tiettyyn henkilöön, se viittäisi ”Keplerin” käsitteeseen. Fregeen esimerkissä ”Kepler” esitetään kuitenkin nimenomaan erisnimenä. Arkikielessä on selvää, että jos käytän jonkin henkilön erisnimeä esimerkiksi sanomalla ”Barack Obamalla on lyhyet hiukset” niin tarkoitan, että kyseisellä henkilöllä on lyhyet hiukset enkä, että hänen käsitteellään on lyhyet hiukset.

¹³ En nyt ota tarkempaa kantaa siihen mihin totena kuvattu asia on suhteessa, mutta väittäisin, että se voi olla suhteessa mihin tahansa mikä voi olla ajattelun ja siten viittauksen kohde. Esimerkiksi oliot, ideat, käsitteet, kielelliset yksiköt, asiointilat ja kategoriat ovat mahdollisia kohteita.

esineen, joka lukeutuu ”hattu” esinetyypin alaisuuteen. Lause ”Kalevilla on hattu” siis on suhteessa Kalevin ja hatun relaatioon. Jos relaatio on olemassa, lause viittaa johonkin toteen relaatioon ja on tosi. Jos taas relaatio ei pidä paikkansa – esimerkiksi koska Kalevi on kuvitteellinen hahmo, jolle on annettu mielivaltaisesti piirre, ettei hän omista hattuja – lause on epätosi. Jos taas ”Kalevi” ei viittaa kehenkään tai mihinkään, lause ei esitä relaatiota ”hattu” esinekategorian ja minkään olion välillä, vaan tekee sen ainoastaan näennäisesti. Tällöin se ei myöskään esitä mitään propositionia, eikä siten voi olla tosi tai epätosi.

Tämä tulkinta eroaa tietysti suhteessa huomattavasti Fregen omasta teoriasta. Hänen mukaansa yksilötermit kuten ”Kalevi” viittaavat viimekädessä reaalimaailman objekteihin, eivätkä siis voisi olla kuvitteellisia henkilöitä. Käsitesanat taas viittaavat objekteihin, jotka kuuluvat käsitteen alaan. Esimerkiksi puhuttaessa nisäkkäistä, käsitesana ”nisäkäs” viittaa muun muassa olemassa oleviin valaisiin. Väitelauseet puolestaan viittaavat hänen mukaansa totuusarvoihin. (Frege 1980, 63; Frege 1968, § 47.) Fregen teoriaa onkin kritisoitu muun muassa siitä, että hänen ajatuksensa totuusarvoista väitelauseiden viittauksen kohteina on hyvin hämärä. Myös hänen metafysiset kantansa, jotka rajaavat psykologisen ja reaalisen maailman tarkasti erillisiksi ovat kyseenalaisia. Itse en pidä tarpeellisena rajata sitä, mitkä ovat jonkin assertoidun proposition mahdollisia viittauskohteita.

Frege tuntui teoriassaan uskovan siihen, että tosilla ilmaisuilla on aina jokin metafysisesti perustava viittauskohde, kuten objekti tai asiointi. Vaikka kysymys siitä, mitkä ovat tosien viittausten viimekätisiä kohteita onkin kiinnostava, en aio nyt tarkastella sitä enempää. Osittain siksi, että viittaamisen teoria on valtava teoriavyöhyke itsessään ja osittain siksi, ettei tarkempien kriteerien antaminen mahdollisille viittauskohteille ole tämän työn puolesta tarpeen. Pääasia on, että todet väitteet viittaavat ylipäätään johonkin, oli tuo jokin sitten asiointi, mielentila, kategoria, objekti tai jokin muu. En myöskään ota kantaa, että tuon viittauskohteen täytyisi olla metafysisesti perustava. Sallin tässä työssä sen, että väitelause voi esimerkiksi kohdistua jonkin matemaattiseen tai psykologiseen totuuteen ottamatta kantaa siihen, millä tavalla matemaattiset tai psykologiset ilmiöt ovat olemassa tai onko niihin viittaaminen viimekädessä johonkin niiden perustavaan ontologiseen tekijään viittaamista.

Palatkaamme antamaani propositionien määrittelyyn. Jos siis propositio on sellainen asiasisältö, joka voidaan ilmaista kielellä ja joka tekee ilmaistusta asiasta toden tai epätoden, emme voi ajatella sellaisten ilmaisujen esittävien propositionia, jotka eivät voi olla tosia tai epätosia. Esitetty propositio siis tekisi ilmaisusta joko toden tai epätoden. Jos ilmaisulla ei ole tätä totuusarvoluonnetta, se ei esitä mitään antamamme määrittelyn mukaista propositionia. Vastalauseena voitaisiin sanoa, että myös sellaisilla lauseilla, jotka eivät varsinaisesti asseroi mitään voi olla propositio. Silloin lauseella ei

olisi kuitenkin totuusarvoa. Esimerkiksi teatterissa lausutulla väitteellä ”Olen onneton!” on propositio, jota ei assertoida, eikä se siten ole tosi tai epätosi. Vaikka työni keskittyikin käsittelemään lähinnä assertoivia ilmaisuja, tämä vastalause vaikuttaisi todelta ja siten käyttämäni propositioiden määritelmä epätodelta. Ongelma kuitenkin poistuu, jos muutamme propositioiden määritelmää tarkoittamaan sitä asiasisältöä, joka voidaan ilmaista kielellä ja joka tekee tuon asiasisällön assertoivasta ilmaisusta toden tai epätoden. Vaikka joku lause ilmaisisisikin proposition assertoimatta sitä, kyseinen propositio olisi silti assertoitavissa, sillä propositioiden asiasisältö rajataan tässä määritelmässä siihen, mikä voi olla totta tai epätotta, eli vastaa tai ei vastaa jotakin.¹⁴

Ristiriitaiset ilmaisut eivät voi ilmaista antamani määritelmän mukaisia propositioita. Tämä johtuu siitä, etteivät ristiriitaiset asiasisällöt voi olla tosia tai epätosia, koska niiltä puuttuu välttämättäkin viittauskohde. Olemassa olevat objektit, asiointilat ja käsitteet eivät voi olla teoriassakaan olemassa tavalla, joka sulkisi pois niiden oman olemassaolon. Arkikielen vapaa ”ristiriita” sanan käyttö saattaa toki aiheuttaa hämmennystä. Saattaisimme vaikka sanoa, että itsetuhoinen ihminen on olemassa tavalla, joka sulkee pois hänen oman olemassaolonsa. Tällöin kyseessä ei olisi kuitenkaan mikään aito ristiriita. Siinä ei ole mitään ristiriitaista, että henkilö p on olemassa ajanhetkellä t_1 sellaisella tavalla, ettei häntä enää ole toisella ajanhetkellä t_2 . Jos hyväksyisimme sen, että jokin asia voisi olla tosi niin, että se olisi täysin samassa merkityksessä epätosi, joutuisimme määrittämään olemisen jollain sellaisella tavalla, jota ainakaan itse en osaa keksiä. Jos kuitenkin tulkitsemme olemisen tarkoittamaan olemassaoloa, assertiota, predikaatiota yms. joudumme hyväksymään olemassaolon ristiriidattomuuden periaatteen.

Sen lisäksi, että ristiriitaisilta ilmaisuilta puuttuu kohde, puuttuu niiltä myös se asiasisältö, jota voitaisiin verrata mihinkään kohteeseen. Voin esimerkiksi sanoa, että jokin asia on neliö ja pyöreä, jolloin vaikuttaisi siltä, että väitteeni on ristiriitaisuuden vuoksi sisällötön. Vaikka sillä olisikin jotain merkityssisältöä, tuo merkityssisältö ei ole propositionaalista.

Tähän asti käsittelemäni ristiriitaisuus tarkoittaa siis sellaista, joka perustuu ilmaisun merkitykseen ja, joka tulee erottaa muista ristiriitaisuuden merkityksistä. Esimerkiksi logiikassa voidaan esittää ristiriitaisia lauseita ja todeta niiden olevan epätosia kaikissa malleissa ja siten välttämättäkin epätosia. Tämä looginen ristiriitaisuus ei kuitenkaan tarkoita samaa, kuin analyyttinen¹⁵ ristiriitaisuus, josta itse puhun. Logiikassa ristiriitaiset ilmaisut ovat aina epätosia. Analyyttisessä

---

¹⁴ Käytän sanaa ”vastaa” hieman epämääräisesti, sillä aiemmin otin esille Fregen kannan, jonka mukaan vastaavuus eri oliotyypien välillä olisi ylipäättään mahdotonta. Tässä tarkoitan paremman termin puutteessa ”vastaavuudella” sitä, että propositio viittaa kohteeseensa, jonka olemassaolo tai olemattomuus tekee propositiosta toden tai epätoden.

¹⁵ käytän tässä termiä ”analyyttinen” kuvaamaan kielen merkitykseen perustuvaa.

ristiriidassa taas meiltä puuttuu ilmaisun propositionaalinen sisältö, jota voisi verrata jonkin sellaiseen asiaan, josta se olisi tosi tai epätosi ja siten sillä ei ole totuusarvoa ollenkaan. Tämä erottelu on tärkeä, sillä olen tässä työssä määritellyt ilmaisujen mielekkyyden tarkoittamaan, että niillä voi olla totuusarvo. Jos ristiriitoja tarkasteltaisiin niiden loogisessa mielessä, ne olisivat epätosia ja siten mielekkäitä. Analyttisessä mielessä ristiriidat taas eivät ole koskaan mielekkäitä, sillä niiltä puuttuu totuusarvoluonne kokonaan.

Tarkastellessamme asiaa nimenomaan moraalipredikaattien näkökulmasta voimme sanoa edellä käydyn perusteella seuraavaa. Eettinen kielenkäyttö, joka väittää, että asiat ovat jollain tavalla (esimerkiksi tappaminen on joissain tapauksissa väärin) joutuu propositionaalisen luonteensa kautta sitoutumaan siihen, että se viittaa johonkin (esimerkiksi tekokategoriaan, asiaintilaan tai konkreettiseen tekoon tai tekoihin). Jos se ei viittaisi, siltä puuttuisi kohde, johon viittaamisen nojalla se olisi totta tai epätotta. Se viittaavatko moraalipredikaatit luontoon, asiaintiloihin, yhteisön normeihin, tapoihin, tunteisiin tai loogisiin lainalaisuuksiin on samantekevää tässä yhteydessä. Pääasia on, että ne ylipäätään viittaavat. Samoin moraalipredikaatit sitoutuvat ristiriidattomuuteen, sillä jos ne esittäisivät jonkin aidon ristiriidan, ne eivät voisi ilmaista propositioneja, jotka tekevät niistä tosia tai epätosia.

Ennen siirtymistä seuraavaan lukuun on vielä mainittava nopeasti läpikäymieni totuusarvojen suhteesta totuusteorioihin. Totuusarvot eivät aivan kaikissa asiayhteyksissä käänny samaksi käsitteeksi kuin ”totuus”. Esimerkiksi logiikassa usein totuusarvo ”tosi” tarkoittaa jonkin asiasisällön kuulumista tiettyyn malliin ja ”epätosi” puolestaan sitä, ettei kyseinen asiasisältö kuulu tiettyyn malliin. Olen kuitenkin itse käynyt läpi totuusarvoja siten, että ne tarkoittavat jonkin asiasisällön totuudenmukaista tai epätotta suhdetta reaali maailmaan ja siten käsittelemäni totuusarvo ”tosi” voidaan tulkita tarkoittamaan nimenomaan *totuuta*.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole sitoutua mihinkään tiettyyn totuusteoriaan, vaikka totuuden viittaukselliseen luonteeseen sitoutuminen saattaakin ensisilmäyksellä vaikuttaa totuusteoreettisesti vahvalta kannalta. Esimerkiksi erilaiset totuuden korrespondenssiteoriat sopivat ongelmitta yhteen totuuden viittauksellisen luonteen kanssa, mikäli viittaus voidaan hyväksyä tietynlaisena korrespondenssina viittaavan ilmaisun ja viittauskohteen välissä. Tämä tosin ei ole mahdollista, jos Fregen (1956, 290–291) tavoin korrespondenssi tulkitaan tarkoittamaan vain ja ainoastaan samankaltaisuutta. Fregen oma näkemys voidaan tulkita deflationaariseksi, eli sen mukaan ”totuus” ominaisuutena on sisällötön. Deflationaarinen kanta ei tosin myöskään sulje pois viittauksellisuutta tai termin ”totuus” käyttöä kuvaamaan tietyn viittaussuhteen olemassaoloa samalla tavoin, kuin Frege sitä käyttää.

Putnam (1978, 18) kommentoi, että ainakin realismiksi nimitettyihin totuusteorioihin uskovat filosofit usein uskovat korrespondenssiteoriaan. Mutta myös monet idealistiset teorit, kuten totuuden koherenssiteoria ovat yhteensopivia totuuden viittauksellisuuden kanssa. Tosin tällöin on kenties tehtävä erottelu totuusarvon ”tosi” ja käsitteen ”totuus” välillä. Erottelu on tärkeä esimerkiksi moderneissa koherenssiteorioissa, joita yhdistää Michael Glanzbergin (2023, § 1.2) mukaan kanta ”uskomus on tosi, jos ja vain jos se on osa koherenttia uskomusten kokonaisuutta.” Tällöin voitaisiin hyväksyä totuusarvo ”tosi” asiasisällön viittauksellisena suhteena viittauskohteeseen, mutta ajatella samaan aikaan, että viittauksellinen totuusarvo ”tosi” ei ole riittävä ehto jonkin asian varsinaiselle totuudelle. Toinen tapa tulkita koherenssiteorioita on ajatella, että asiasisällöt eivät viittaa ainoastaan tai ollenkaan mielen ulkopuolisiin kappaleisiin, vaan ainoastaan ajattelijan uskomusjärjestelmien osiin. Tällöin *propositio p* on tosi, jos ja vain jos se viittaa johonkin olemassa olevaan uskomuskokonaisuuteen *p*.

Tarkoitukseni on edellä mainituilla esimerkeillä vain havainnollistaa sitä, ettei tässä työssä esittelemäni totuuden viittauksellinen luonne ole suoraan ristiriidassa monien vallitsevien totuusteorioiden kanssa. En siis ole antamassa tässä työssä tyhjentävää analyysiä totuuden luonteesta, vaan ainoastaan sen viittauksellisesta ominaispiirteestä. Läpikäymieni totuusteorioiden lisäksi on toki runsaasti muitakin totuusteorioita, joiden läpikäyminen ei ole nyt tarpeen. Pääasia on se, että niin kauan kuin totuusteoria sitoutuu siihen, että totuudet ovat tosia jostain (olivat ne sitten tosia toisista ideoista, ideajärjestelmistä, asiainiloista, kappaleista yms.) totuusteoria on yhteensopiva totuuden viittauksellisen luonteen kanssa. En kuitenkaan väitä, että kaikki totuusteorit olisivat välttämättä yhteensopivia totuuden viittauksellisen luonteen kanssa. Pääasia on, ettei viittauksellisuus luo lähtökohtaisesti niin suuria totuusteoreettisia sitoumuksia, että se sulkisi pois merkittävän osan vallitsevista totuusteorioista. Niiden teorioiden kohdalla, joissa ongelmia syntyy, voidaan totuuden viittauksellisuus nostaa uudestaan esille ja käsitellä kyseisen teorian kontekstissa. Mikäli teoria osoittautuu yhteensopimattomaksi totuuden viittauksellisuuden kanssa, jää tämän työn sisältö tuon teorian kannalta pitkälti yhdentekeväksi.

5. PREDIKAATIT

Olen tähän mennessä puhunut muun muassa kiitettävästä, kielletystä ja väärästä moraalipredikaatteina. Syy tähän on se, ettei näitä asioita pidetä etiikan teorioissa juurikaan koskaan itsessään olemassa olevina olioina, vaan ne ovat aina tosia jostain. Moraalisesti kiitettävää on

ainoastaan sikäli, kuin jotkin asiat tai teot ovat moraalisesti kiitettäviä samoin kuin keltaista on vain sikäli, kuin jotkin asiat ovat tai ainakin voivat olla keltaisia. Monet yleisesti hyväksytyt moraalitermit kuten oikea, väärä, paha, oikeutettu, kielletty, paheksuttavuus ja hyvä ovat luonteeltaan pitkälti yksimielisesti hyväksytyt ominaisuuksiksi (tai ainakin attribuuteiksi)¹⁶. Toki se, mitä ominaisuudet sinällään ovat on aivan oma keskustelunsa. On tosin sellaisiakin moraalitermejä, joita voitaisiin pitää itsenäisinä entiteetteinä, kuten oikeudet, kiellot ja moraalilait. Usein moraaliset ominaisuudet viittaavat nimenomaan jonkin asian suhdetta muihin moraalisiin olioihin, kuten vaikka oikeuksiin. Voidaan esimerkiksi sanoa, että jokin teko on kielletty sikäli, kuin se on moraalilain vastaista. Tällöin predikaatti ”kielletty” toimii ikään kuin työkaluna, joka nimeää jonkin teon suhteen määritettyyn moraalilakiin.

Aion seuraavaksi käsitellä sitä, mitä moraalipredikaattien totuus tarkoittaa sellaisissa eri teorioissa, joissa otetaan kantaa siihen mitä predikaatit ovat. Koska olemme varanneet termin ”predikaatti” koskemaan vain kielellisiä ilmaisuja, voitaisiin tarkentaa, että nämä eri teoriat ottavat kantaa siihen, mihin predikaatit viittaavat. Mikään teoria ei kiellä sitä, etteikö predikaatteja olisi, samalla tavalla kuin mikään teoria ei kiistä sitä, etteikö muita lauseenjäseniä olisi. Kysymys on siitä, viittaavatko predikaatit ominaisuuksiin. Jos viittaavat, niin millaisia ovat ne ominaisuudet, joihin moraalipredikaatit viittaavat.

Aivan kuten suurin osa etiikan teorioistakaan ei tuota varsinaisia ongelmia sille, että moraaliväitteillä olisi totuusarvo, myöskään monet teoriat predikaattien viittauskohteista eivät tuota ongelmaa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Käytän apunani Jerrold Levinsonin artikkelia ”Attributes”, jossa hän käy systemaattisesti läpi erilaisia teorioita siitä mitä attribuutit (engl. attributes) ovat erilaisten teorioiden mukaan. Hän myös tekee jaottelun ominaisuuksien, attribuuttien ja predikaattien välille. Predikaatteja hän pitää kielellisinä entiteetteinä samalla tavoin kuin Orilia ja Paoletti. Attribuutit taas ovat ”se, mitä objekteilla on tavalla tai toisella”. Siinä missä objektit ovat tietyssä ajassa ja paikassa ja itsenäisesti olemassa, attribuutit ovat universaaleja ja metafysisesti täydentämättömiä (engl. incomplete). Attribuuttien ja ominaisuuksien eroksi Levison asettaa sen, että attribuutit ovat kaikkein laajin termi tällaisille entiteeteille, kun taas ominaisuuksiksi hän lukee attribuuteista vain kaikkein perustavanlaatuisimmat ja olennaisimmat attribuutit, kuten ”olla punainen”, ”olla 6 jalkaa korkea” ja ”olla elektroni”. (Levinson 1991, 65.)

Levison kirjoittaa, että realistiset teoriat pitävät attribuutteja universaaleina ja todellisina entiteetteinä. Teoriat eroavat toisistaan sikäli, miten universaalit voivat olla olemassa, vaatiiko attribuuttien

---

¹⁶ Attribuutti-termi on hieman laajempi kuin ”ominaisuus”.

olemassaolo sitä, että ne ovat instantioituneita, vai voiko olla sellaisia todellisia attribuutteja, joilla ei ole yhtäkään instanssia. Hän painottaa myös attribuuttien riippuvaisuutta objekteista kirjoittaen, että vaikka attribuutteja olisikin olemassa itsenäisinä universaaleina, niiden luonteeseen kuuluu se, että ne ovat instantioituissa objekteissa. Attribuutin instanssi vaikuttaisi edellyttävän jonkin objektin olemassaoloa, jonka attribuuttina kyseinen universaali ilmenee. Lisäksi sama suhde on nähtävissä myös toiseen suuntaan, joskaan ei täysin yksimielisesti. Objektien voidaan ajatella edellyttävän sitä, että niillä on jokin olemassa olemisen tapa, joka on tuon objektin ominaisuusattribuutti. (Levinson 1991, 66–67.)

Moraaliväitteiden totuusarvojen suhteen realistiset attribuuttiteoriat ovat melko yksioikoisia. Jos väitämme, että teko ”valehteleminen” on luonteeltaan väärin, viittaamme johonkin objektiin, joka on luonteeltaan teko ja sanomme, että se omaa attribuutin ”olla väärin”. Voimme ajatella, että itse valehteleminen omaa tuon attribuutin tai, että jokainen teko, jolla on attribuutti ”on valehtelua” omaa attribuutin ”on väärin”. Tällöin moraaliväitteellä on totuusarvo, jos se viittaa johonkin todelliseen tekoon tai tekokategoriaan ja on tosi tai epätosi sillä perusteella onko kyseisellä teolla tai tekokategoriolla kyseinen attribuutti ja vastaako väitteen rakenne sen viittauskohteidensa suhteita.¹⁷

Levinson tuo esille kaksi attribuuttirealismen kilpailijaa: konseptualismin ja nominalismin. Konseptualismin mukaan attribuutit ovat mielelle ominaisen jaottelun tuloksena maailmaan peilattuja entiteettejä, ja siten olemassa vain mielen sisäisesti. Toisin sanoen, ne syntyvät maailman ajattelun seurauksena. Nähdäkseni tämä ei kuitenkaan aiheuta ongelmaa moraaliväitteiden totuusarvoissa, sillä vaikeivät moraalipredikaatit konseptualismissa viittaa mihinkään tiettyyn entiteettiin, ne silti viittaavat predikoimansa objektin olemisen tapaan. Objektin attribuutti siis voi tarkoittaa sitä, että kyseisen objektin olemisen tapa vastaa meidän jotakin tiettyä käsitettämme. Levinsonin luennan mukaan tämä oli myös Fregen kanta. (Levinson 1991, 66–67.)

Nominalismin mukaan attribuutit taas ovat jokainen omia yksilöitään, joita vain pidetään universaaleina lähinnä kielen takia. Nominalismin mukaan attribuutit eivät ole jaettuja, toistettavia tai useasti instantioituissa, vaan uniikkeja objekteilleen. (Levinson 1991, 66–67.) Tämä nousee ongelmaksi moraalipredikaattien osalta, sillä ne vaikuttaisivat olevan jollain tavalla välttämättäkin universaaleja. Jos puhuisimme tämän varastamisen vääryydestä ja erikseen toisen varkauden vääryydestä vaikuttaisi siltä, että kyseiset varkaudet ovat väärin sikäli kuin kaikki varastaminen on

---

¹⁷ Olen puhunut lauserakenteiden totuusarvoista hyvin vähän, sillä se liittyy enemmän loogisiin totuusarvoihin, kuin minkään tietyn aihepiirin, kuten moraalilauseiden totuusarvoihin. Lauserakenteen totuusarvolla tarkoitan lähinnä sitä, mitä logiikassa tarkoitetaan konnektiiveilla. Jos siis sanon ”jos tappaminen on väärin, niin murhaaminen on väärin” lauseen totuusarvo ei yksin riipu tekokategorioiden ”tappaminen” ja ”murhaaminen” olemassaolosta tai niiden predikaateista, vaan myös siitä vastaavtko ne lauseessa esiintyvää jos–niin-rakennetta.

väärin eikä vain siksi, että kyseiset varkauudet ovat väärin omalla uniikilla tavallaan. Voidaan varmasti huomauttaa, että on myös tilanteita, joissa varastaminen voi olla hyväksyttävääkin. Tällöin tekotyyppi ”varastaminen” voidaan kuitenkin poistaa yhtälöstä sanomalla, että turhan kärsimyksen aiheuttaminen viattomille henkilöille on väärin ja sikäli kuin varastaminen tekee niin, niin myös varastaminen on väärin. Samalla metodilla attribuutti ”väärä” voidaan palauttaa mihin tahansa metaeettiseen periaatteeseen tai määritelmään, jolloin herää kysymys: eivätkö asiat ole väärin nimenomaan siten, että ne ovat jonkin moraaliperiaatteen vastaisia ja siten niiden väärä samaa?

Nominalismi ei kuitenkaan Levinsonin mukaan ole ristiriidassa sen kanssa, että meillä on kahden tyyppisiä attribuutteja, kuten partikulaarinen ominaisuus ”punainen” ja yleinen ”punaisuus”, joista jälkimmäinen kuvaa jonkin tyylistä olemista, joka toimii monien toisiaan muistuttavien ominaisuuspartikulaarien yhteisenä nimeäjänä (Levinson 1991, 67). Tällöin voimme sanoa edellisestä varastamisesimerkistä, että kaksi eri varastamista rikkovat moraaliperiaatteita täysin omalla ainutlaatuisella tavallaan, mutta muistuttavat toisiaan sen verran, että voimme kuvata kumpaakin väärän tyylliseksi. Tämä ”väärän tyyllisyys” on siis samankaltaisuutta kahden eri teon välillä, jota voitaisiin arkikielessä kutsua pelkistetympin ”väärädeksi” ilman, että nominalismi kiistettäisiin.

Nominalismissa ilmenee kuitenkin vielä toinen ongelma aiemmin läpikäymämme viittaamisen teorian yhteydessä. Edellä kirjoitin, että moraaliväitteellä on totuusarvo, jos se viittaa johonkin todelliseen tekoon tai tekokategoriaan ja on tosi tai epätosi sillä perusteella onko kyseisellä teolla tai tekokategorialla kyseinen attribuutti ja vastaako väitteen rakenne sen viittaustarkoituksensa suhteita. Nominalismin viitekehyksessä ominaisuudet ovat kuitenkin omia ominaisuuspartikulaarejaan, joihin predikaatit viittaavat. Tällöin predikaatin omaavassa väitteessä ei vaikuttaisi olevan kyse siitä, että viitataan vain johonkin objektiin ja sen tapaan olla, vaan erikseen sekä objektiin, että siinä esiintyvään partikulaariseen attribuuttiin. Tällöin, aivan kuten muissakin teorioissa, jos objektia ei olisi olemassa, niin väitteellä ei olisi totuusarvoa. Nominalismissa sama kuitenkin pätee myös attribuuttiin. Siinä missä muissa teorioissa väite ”Katujuvä painaa kymmentuhatta kiloa” olisi väärin, jos katujuvä sattuisikin painamaan vähemmän, niin nominalismissa predikaatti ”painaa kymmentuhatta kiloa” ei viittaisi mihinkään ominaisuusyksilöön, jos katujuvä painaisi vähemmän ja lause olisi siksi totuusarvoton. Tällöin monet selvästi väärältä vaikuttavat väitteet olisivat yhtä totuusarvottomia kuin lause ”ranskan nykyinen kuningas on kalju”.

Yksi tapa välttää tämä ongelma on sanoa, että predikaatti ”painaa kymmentuhatta kiloa” nimeää vain jonkin tyyllisen ominaisuuden ja ainoastaan väittää, että olemassa oleva partikulaari ”katujuvä paino” muistuttaa kaikkia niitä asioita, jotka painavat kymmentuhatta kiloa. Tällöin lause ”katujuvä

painaa kymmentuhatta kiloa” ei vastaisi predikaattilogiikan muotoilua ”P(k)”, jossa P(x) tarkoittaa ”painaa kymmenen tuhatta kiloa” ja k = katujuvä, vaan oikeampi muotoilu olisi ”I(k,p) & T(p)”, jossa I(x,y) tarkoittaa ”x instantioi y:tä”, p = tietty painoyksilö ja T(x) tarkoittaa ”kuuluu kymmenen tuhatta kiloa painavien ominaisuuksien muistuttamisjoukkoon”. Toisaalta, vaikka nominalismin kyseistä ongelmaa ei millään tavalla korjattaisikaan, se hyväksyisi silti tosia väitteitä, sekä sellaisia epätosia väitteitä, jotka ovat muotonsa (esim. loogisten konnektiiviensa) puolesta epätosia. Eli vaikka attribuutteja pidettäisiin itsenäisinä partikulaareinaan ja hyväksyttäisiin, että predikaatit viittaavat juuri kyseisiin partikulaareihin, meillä olisi silti niin tosia, kuin epätosiakin lauseita. Ainoana poikkeuksena olisi, että totuusarvottomien väitteiden joukko olisi muihin teorioihin nähden laajentunut.

Vaikuttaisi siltä, ettei nominalismi, konseptualismi kuin realismikaan aiheuta moraaliväitteiden totuusarvoille ongelmia. Jokaiseen näistä teorioista sisältyy paljon toisistaan eroavia näkemyksiä siitä mitä attribuutit viimekädessä ovat (sen lisäksi, että ne ovat universaaleja, mentaalisia tai partikulaareja). Tarkoitukseni on ollut osoittaa, että moraaliväitteiden totuusarvot ovat yhteensopivia näiden kolmen päälinjan kanssa. Mainittakoon vielä moraalipredikaattien luonteesta, että klassisessa sisäisten ja ulkoisten ominaisuuksien jaottelussa, jota voidaan Levinsonin mukaan pitää ekvivalenttina relationaalisten ja ei-relationaalisten ominaisuuksien jaottelun kanssa (Levinson 1991, 69), moraalipredikaatit tuntuvat koskevat usein jonkin teon tai asian suhdetta johonkin moraalilakiin tai periaatteeseen ja nimeävät siten tyypillisesti jonkin relationaalisen attribuutin.

6. ONTOLOGISET SITOUMUKSET

Tähän mennessä olen tarkastellut lähinnä sitä, miten viittaavat ilmaisut vastaavat kohteitaan. Esimerkit ovat kuitenkin olleet melko yksinkertaisesti predikaattilogiikan muotoon tulkituista lauseista, kuten ”päähtyneenä ajaminen on väärin” = $V(p)$. Tulkinta kuitenkin muuttuu, jos otamme päähtyneenä ajamisen tarkoittamaan yksinkertaisen teon p sijasta jonkin predikaatin omaavaa tekoa P(a), jossa a tarkoittaa ajamista ja P(x) tarkoittaa päähtyneenä, tekemistä. Tällöin ”päähtyneenä ajaminen on väärin” tulkittaisiin $P(a) \rightarrow V(a)$ tai täsmällisemmin $\forall x(P(x) \rightarrow V(x) \ \& \ x=a)$. Tämäkin muotoilu vielä monimutkaistuu, jos ajatellamme, ettei ajaminen kuitenkaan ole mikään todellisesti perustava viittauskohde, vaan ainoastaan tietyllä tavalla mielletty teko. Samoin, mikäli tekojen ei ajatella olevan perustavalla tavalla olemassa olevia asioita, joihin viitataan, vaan esimerkiksi tietyt kriteerit täyttäviä asiainiloja, muotoilu monimutkaistuu entisestään. Kysymys kuuluu, millaisten asioiden olemassaoloon sitoudumme, jos hyväksymme etiikan teorioiden yleisesti käyttämät käsitteet? Lisäksi mitkä nuo käsitteet ovat?

Niitä asioita, joiden totuutta jokin käsite edellyttää, kutsutaan tuon käsitteen ontologisiksi sitoumuksiksi (engl. *ontological commitment*). Tässä luvussa käyn läpi teoriaa siitä, millaisiin totuuksiin erityisesti eettiset käsitteet sitoutuvat ja miten.

6.1 Ontologisista sitoumuksista yleisesti

Ontologisten sitoumusten teorioiden päähahmona pidetään Willard Quinea, jonka mukaan teorioiden sitoumukset voidaan määrittää niissä esiintyvien sidottujen muuttujien (engl. *bound variables*) mukaan (Quine 1948, 32). Sidotut muuttujat ovat logiikassa käytetty termi sellaisista lauseista, kuten x ja y , jotka voidaan korvata jollakin toisella lauseella, kuten a , p tai q . Ne esiintyvät propositionaalilogiikassa kvanttoreiden $\forall$ ja $\exists$ yhteydessä, joita Quinen mukaan vastaavat luonnollisessa kielessä kvantifioivat ilmaukset (Quine 1948, 26). Quine antaa luonnollisessa kielessä esiintyvien kvantifioijien esimerkiksi sanat ”jokin”, ”ei mikään” ja ”kaikki” (Quine 1948, 33). Hänen mukaansa, jos sanomme ”jotkin koirat ovat valkoisia” sitoudumme siihen, että kvantivointisana ”jotkin” lukee piiriinsä sellaisia entiteettejä, jotka ovat valkoisia koiria (Quine 1948, 33). Quinen mukaan ontologiset sitoumukset ovat viimekädessä viittauskellisia ja sidottujen muuttujien arvot tulevat niiden viittauskohteistaan (Bricker 2016, § 1.3). Eli ilmaisu ”jotkin koirat ovat valkoisia” viittaa sellaisiin entiteetteihin, jotka ovat koiria ja valkoisia, samalla olettaen nuo koirat ontologisesti todellisina entiteetteinä, joihin pätee predikaatti ”valkoinen”.

Quinen mukaan ontologiset sitoumukset eivät kuitenkaan ole nähtävissä tavallisesta kielestä, sillä arkikieli on epämääräistä. Hän antaa esimerkiksi sen, että puhuessa punaisista taloista, punaisista ruusuista ja punaisista auringonlaskuista, joku voi olettaa, että puheessa oletetaan punaisuuden attribuutin olemassaolo, kun taas joku toinen saattaa kiistää attribuuttien olemassaolon kokonaan ja silti sanoa näiden asioiden olevan punaisia tarkoittaen, että ne näyttävät punaisilta (Quine 1948, 29 - 30). Luonnollisen kielen ilmaisuihin tulee siis suhtautua hillitysti, sillä monet näennäisesti kantaa ottavat ilmaisut voidaan myös tulkita jossain metafysisesti heikommassa mielessä.

Quinen näkemyksistä on kuitenkin kritisoitu hänen väitettään, että ontologiset sitoumukset kääntyisivät ja tulisivat ilmi nimenomaan predikaattilogiikan kielellä. Philip Bricker ottaa esimerkkinä sen, ettei Quinen näkemys pysty luomaan eroa kahden eri negatiivisen eksistenssväitteen välille. Hän sanoo, että koska sidottujen muuttujien arvo tulee niiden viittauskohteistaan, eikä negatiivisilla väitteillä kuten ”yksisarvisia ei ole olemassa” ja ”kentaureja ei ole olemassa” ole viittauskohdetta, niillä olisi Quinen tulkinnan mukaan sama sisältö. On kuitenkin

selvää, että lauseet ”yksisarvisia ei ole olemassa” ja ”kentaureja ei ole olemassa” ilmaisevat kumpikin eri ontologisen kannan. (Bricker 2016, § 1.3.)

Toinen tapa tarkastella ontologisia sitoumuksia on semanttisten edellytyksien näkökulmasta (engl. *entailment accounts*). Semanttisten edellytyksien näkökulma painottaa, etteivät teorian ontologiset sitoumukset riipu sen loogisesta muotoilusta vaan sen sisällöstä. Lisäksi teoria sitoutuu kaikkiin niihin sitoumuksiin, joita sen merkityssisällöt edellyttävät joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Jos esimerkiksi tarkastelemme teoriaa T , joka sisältää ainoastaan yhden lauseen¹⁸ ”teoria T^* on tosi”, niin teoria T edellyttää teorian T^* totuutta. Logiseen tulkintaan perustuvat näkökulmat taas kärsivät osittain siitä, etteivät ne pysty tulkitsemaan teorioiden implisiittisiä sitoumuksia. Tämä aiheuttaa sen, että teorioiden T ja T^* ontologiset sitoumukset tulkitaan predikaattilogiikassa eri tavalla sitoutuviksi, koska teoria T sanoo ainoastaan implisiittisesti sen minkä T^* sanoo eksplisiittisesti. (Bricker 2016, § 2.1.)

Semanttisten edellytyksien näkökulma tosin kärsii siitä, ettei se pysty antamaan neutraalia järjestelmää teorian kaikkien ontologisten sitoumuksien määrittämiseksi, kuten monet logiikkaan pohjautuvat näkökulmat (Bricker 2016, § 2.1). Eri näkökulmia onkin kehitetty vielä pitkälle tämän ongelman korjaamiseksi. Quinen yksi päämäärinä oli kehittää testi, jolla minkä tahansa teorian ontologiset edellytykset voitaisiin selvittää, jotta voitaisiin tietää, minkä metafyyssisten asioiden täytyy olla tosia, jotta kyseinen teoria voisi olla tosi (Bricker 2016, johd.). Siksi teoretisointi on jatkunut vielä moneen suuntaan semanttisten edellytyksien näkökulman jälkeen, jotta tällainen testi voitaisiin konstruoida. Se ei kuitenkaan estä meitä tarkastelemasta etiikan yleisiä käsitteitä nimenomaan kyseisestä näkökulmasta.

Kun puhumme etiikan yleisistä käsitteistä emme muutenkaan viittaa mihinkään tiettyyn teoriaan. Kenties emme edes mihinkään selkeään teoriajoukkoon, sillä kriteereistä riippuen voisimme lukea tiettyjä etiikanteorioita tähän joukkoon ja sulkea toisia pois ainoastaan nimellisesti etiikanteorioina. Siksi emme tarvitse tätä työtä varten myöskään testiä, jolla paljastettaisiin jonkin teorian kaikki ontologiset sitoumukset. Riittää, että tarkastelemme tiettyjen etiikassa yleisten käsitteiden asettamia edellytyksiä, joista aion nyt käydä läpi muutaman esimerkin. Mikäli analyysiä haluttaisiin syventää, käsitteitä voitaisiin ottaa toki paljon enemmänkin analysoitaviksi, mutta tähän työhön olen katsonut tarpeelliseksi käydä lähinnä vain sen verran, että ontologisten sitoumusten analyysi tulee selväksi. Aion myös antaa mallin sille, miten lauseissa tai teorioissa käytettyjen käsitteiden asettamien ontologisten sitoumuksien mielekkyyttä voidaan testata.

---

¹⁸ Quinelle teorit tarkoittivat vain lausejoukkoja (Bricker 2016, § 1.2).

6.2 Etiikan käsitteiden edellytyksistä

Koska eri etiikanteoriat ottavat erilaisia kantoja siihen mitä moraalii viimekädessä on, on hyvin vaikea analysoida mitään yksittäistä käsitettä ilman minkään tietyn teorian tarjoamaa viitekehystä. Voimme alkuun tarkastella esimerkiksi vapaan tahdon käsitettä. Etiikassa on ollut yleinen ja intuitiivinen argumentti, jonka mukaan henkilöä ei voida pitää vastuussa mistään sellaisesta, mihin hän ei voi itse vaikuttaa.¹⁹ Nopeasti tarkasteltuna tämä kanta tuntuisi sitoutuvan siihen, että ainoastaan vapaa toiminta voi kuulua moraalii piiriin, mikä puolestaan edellyttäisi sitä, ettei ihmisen toiminta ole determinoitua. Tällaiset johtopäätökset kuitenkin tekevät oletuksia, joita kyseisen eettisen periaatteen kannattajan ei tarvitse tehdä. Joku voi kannattaa sitä, etteivät determinismi ja vapaa tahto sulje toisiaan pois. Toinen taas ottaa kannan, ettei toiminnan vapautta tarvita moraaliseen vastuuseen lainkaan, vaan pelkkä toiminnan tahdonmukaisuus riittää. Ontologisia sitoumuksia on tulkittava hyvin varovasti, ettei käsitteiden mielikuviin liittyvää implisiittisyyttä tulkittaisi loogisena implikaationa. Kuitenkin ontologisissa sitoumuksissa on kyse nimenomaan siitä, mitä käsitteet edellyttävät loogisesti²⁰.

On kuitenkin totta, että useimmissa käsityksissä moraalinen vastuu edellyttää toiminnanvapautta. Vasta sitten, kun näitä käsitteitä tarkastellaan lähemmin ja niiden tulkinnoista tulee monimuotoisempia huomataan, etteivät kaikki moraalisen vastuun tulkinnat edellytä mitä tahansa vapauden tulkintaa. Kenties tämänhetkinen näkökulmamme eettisiin teorioihin onkin liian laaja, sillä on paljon helpompi todeta, että jokin asia x edellyttää toista asiaa y kuin, että jokainen mahdollinen x:n tulkinta edellyttää mitä tahansa tulkintaa y:stä. Jos tarkastelisimme jotakin tiettyä etiikan teoriaa, jossa vastuu ja vapaus olisivat tarkemmin määriteltyjä ja meillä olisi siten niille vain yhdet tulkinnat, voisimme etsiä vahvoja implikaatioita, kuten ”jos x niin y”. Näin laajalla näkökulmalla toimiessa riittäköön jos sanon, että monissa eri vastuun ja vapauden tulkinnoissa vastuu tuntuisi edellyttävän vapautta.

Palataan kuitenkin työni pääkysymykseen eli siihen, millä ehdoilla moraaliväitteet ovat mielekkäitä. Ontologisten sitoumusten yhteydessä voidaan kysyä tarkemmin, miten ontologiset sitoumukset

---

¹⁹ Huomautettakoon, että vaikka voisimmekin tehdä sosiaalisen tai yhteiskunnallisen sopimuksen siitä, että esimerkiksi laiva on aina kapteenin vastuulla silloinkin, vaikkei hän itse voisi vaikuttaa sen kohtaloon (jos vaikka se sattuisi uppoamaan keskellä merta, koska meren pohjalla tapahtuva harvinainen vulkaaninen ilmiö syöksi kiven laivan pohjan läpi), tämä vastuu ei suoraan tarkoittaisi moraalista vastuuta. Kapteeni voisi olla moraalisesti vastuussa korkeintaan onnettomuuteen reagoinnista, mutta itse uppoaminen olisi hänen vastuullaan vain sosiaalisessa tai yhteiskunnallisessa mielessä.

²⁰ Oli tuo loogisuus sitten formalisoitua tai käsitteistä intuitiolla pääteltyä. En tässä tarkoita, että käsitteet tulisi asettaa formaaliin muotoiluun, kuten Quinen näkemyksissä.

rajaavat pois tiettyjä moraaliväitteitä epämielekkäinä? Yksittäiset väitteet ovat kuitenkin ontologisilta sitoumuksiltaan mielekkäitä niin kauan, kuin lauseista, jotka ovat muotoa ”jos x niin y”, pitää paikkansa, että ”jos jokin tietty x:n tulkinta on tosi, niin jokin y:n tulkinta on tosi”. Esimerkiksi jos sanoisin ”moraalinen vastuu edellyttää toiminnanvapautta” lause olisi mielekäs niin kauan, kuin tarkoitan mitä tahansa moraalisen vastuun tulkintaa, joka edellyttää jotain toiminnanvapauden tulkintaa. Tästä saamme muotoiltua lauseen epämielekkyysehdon, joka on seuraavanlainen.

”Lause, joka on muotoa ”jos x niin y” on epämielekäs, jos se sitoutuu sellaisiin x:n ja y:n tulkintoihin, joista ei ole tosi, että ”jos x niin y”.”

Edellä annettu epämielekkyysehto ei sano muuta kuin sen, että jos lause ”jos x niin y” on tosi, niin lause ”ei ole niin, että jos x niin y” on epätosi. Tämä perustuu pelkkään ristiriidattomuuteen. Painotan tosin vielä, että puhun tässä ristiriitaisuudesta analyttisessä, enkä loogisessa mielessä. Siten, jos jokin lause sisältää ristiriidan, se ei ole epätosi vaan totuusarvoton ja siten epämielekäs.

Koska epämielekkyysehto edellyttää ristiriidattomuutta, voimme lisätä siihen, ettei mielekäs lause voi sitoutua samaan aikaan lauseisiin ”x” ja ”x on epätosi”. Sama pätee lauseista ”jos x niin y” ja ”ei ole niin, että jos x niin y”. Lisättäköön että jos lause ottaa kannan ”jos x niin y”, niin se ei voi mielekkäästi myöskään sitoutua sellaisiin x:n ja y:n tulkintoihin, joista seuraisi ”ei ole niin, että jos x niin y”. Jos lause ottaa sekä kannan ”x”, että ”jos x, niin y” se sitoutuu siihen, että y on tosi ja ettei y:n totuus poissulje x:n totuutta (muuten lause olisi ristiriitainen kantansa ”x” kanssa). Muutetaan vielä lause ”jos x niin y” selkeyden vuoksi muotoon ”x edellyttää y:n totuutta”; tutkimmehan tässä nimenomaan ontologisten kantojen edellytyksiä. Voimme siis laajentaa epämielekkyysehtoa seuraavasti:

”Lause, joka ottaa ontologisen kannan ”x” on epämielekäs, jos se samanaikaisesti sitoutuu kantaan, jossa x on epätosi. Jos lause ottaa kannan ”x edellyttää y:n totuutta” se on epämielekäs, jos se samaan aikaan sitoutuu kantaan, jonka mukaan ”x edellyttää y:n totuutta” on epätosi tai se sitoutuu sellaisiin x:n ja y:n tulkintoihin, joiden kohdalla ei ole niin, että x edellyttäisi y:n totuutta. Jos lause ottaa kannat ”x” ja ”x edellyttää y:n totuutta” se on epämielekäs, jos se samanaikaisesti sitoutuu sellaisiin x:n ja y:n tulkintoihin, joissa y:stä seuraa x:n epätotuus tai kantaan, jonka mukaan y on epätosi.”

Kutsun tästä lähin tätä jälkimmäistä muotoilua ontologisten sitoumuksien epämielekkyyslauseeksi. Koska yksittäiset lauseet harvemmin ovat itsessään ristiriitaisia pitää huomioida, että antamani epämielekkyyslause ei ainoastaan ota kantaa siihen, mitä lauseet esittävät vaan myös siihen, mihin ne sitoutuvat. Lause voi esimerkiksi sitoutua sellaisiin kantoihin, joiden teoreettisena osana lause esiintyy. Jos esimerkiksi olen teoriassani jo antanut käyttämilleni lauseille tulkinnat aiemmissa lauseissani, on luonnollista ajatella, että seuraavat lauseeni sitoutuvat edellisten esittämiin kantoihin. Näin ollen epämielekkyyslause ei edellytä ainoastaan lauseen sisäistä mielekkyyttä, vaan myös sen mielekkyyttä kontekstiin nähden.

Sanottakoon myös, että antamani epämielekkyyslause perustuu viimekädessä ristiriidattomuuden periaatteeseen. Epämielekkyyslauseen kuvaamat lauseet eivät ole väärin, eli väitä jotain ollen epätosia, vaan ne ovat itsessään ristiriitaisia. Jos väite taas olisi ristiriidaton mutta väärin, se olisi silti mielekäs. Epämielekkäät lauseet ovat siis epämielekkäitä sikäli, että ne eivät esitä mitään mielekästä asiasisältöä, joka voisi vastata jotain vallitsevaa asiaintilaa. Epämielekkyyslausekin siis on vain ehto sille, että väitteellä voi olla totuusarvo.

Otetaan malliksi etiikan yleinen näkemys, jonka mukaan oikeuksista seuraa aina jokin velvollisuus.²¹ Soveltaessamme sitä epämielekkyyslauseeseen, saamme lauseen ”Jos lause ottaa kannan ”on olemassa oikeuksia” se on epämielekäs, jos se samanaikaisesti sitoutuu kantaan, jonka mukaan oikeuksia ei ole olemassa. Jos lause ottaa kannan ”oikeuksista seuraa²² aina jokin velvollisuus” se on epämielekäs, jos se samaan aikaan sitoutuu kantaan, jonka mukaan lause ”oikeuksista seuraa aina jokin velvollisuus” on epätosi tai se sitoutuu sellaisiin oikeuden käsitteen ja velvollisuuden käsitteen tulkintoihin, joiden kohdalla ei ole niin, että oikeuksista seuraisi jokin velvollisuus. Jos lause ottaa kannat ”on olemassa oikeuksia” ja ”oikeuksista seuraa aina jokin velvollisuus” se on epämielekäs, jos se samanaikaisesti sitoutuu sellaisiin oikeuden käsitteen ja velvollisuuden käsitteen tulkintoihin, joissa jostain edellytetystä velvollisuudesta seuraisi sen edellyttämän oikeuden epätotuus tai kantaan, jonka mukaan ei ole mitään velvollisuuksia.”

---

²¹ Tähän näkemykseen sisältyy toki paljon lievempiäkin näkökulmia, joissa velvollisuuksia ei välttämättä pidetä oikeuksien loogisena seurauksena, vaan jokaisen oikeuden erityisluonteesta kumpuavana vahvana taipumuksena. Koska epämielekkyyslause kuitenkin koskee nimenomaan loogista implikaatiota, otan tätä esimerkkiä varten sellaisen muotoilun, jossa velvollisuuksia pidetään nimenomaan oikeuksien loogisena edellytyksenä.

²² Epämielekkyyslauseessa käytin ilmaisua ”x edellyttää y:n totuutta”. Tässä kohtaa kuitenkin sana ”seuraa” on selkeyden vuoksi korvannut sanan ”edellyttää”. Ilmaisujen merkitys kuitenkin pysyy muuttumattomana, sillä ”x edellyttää y:tä” ilmaisee loogisessa mielessä saman, kuin ”x:stä seuraa y”.

Lisäesimerkkien ottaminen on tuskin tarpeen. Jo antamani esimerkitkin vapauden ja vastuun, sekä oikeuksien ja velvollisuuksien suhteista ovat hieman keinotekoisia, sillä olen määritellyt ne *ad hoc* vastaamaan epämielekkyyslauseen havainnollistamisen tarpeita, eivätkä ne tee oikeutta niille teorioille, joissa ne olisivat täydessä kontekstissaan. Keskeisin pyrkimykseni ei olekaan osoittaa tiettyjen käsitteiden suhteita toisiinsa kontekstissa riippumattomasti, vaan antaa epämielekkyyslauseen muodossa työkalu, jolla eettisten käsitteiden – ja miksei muidenkin käsitteiden – ontologisia ehtoja voidaan tarkastella minkä tahansa teorian yhteydessä. Vain teorian yhteydessä käsitteillä on eheä merkityssisältö, jota voidaan lähteä analysoimaan tyhjentävästi.

7. LOPUKSI

Työni päätavoite on tarkastella sitä, millaisia edellytyksiä moraaliväitteiden mielekkyyteen liittyy. Pääasiassa olen tarkoittanut moraaliväitteiden edellytyksillä sitä, millä ehdoilla moraaliväitteet voivat olla tosia tai epätosia ja milloin ne puolestaan ovat kokonaan totuusarvottomia. Käyn nyt vielä nopeasti läpi ne johtopäätökset ja oletukset, jotka olen jo käynyt pitkällisemmin läpi aiemmissa luvuissa.

Ne moraaliteoriat, jotka sitoutuvat moraaliominaisuuksien olemassaoloon – mitä ikinä nämä ominaisuudet sitten ovatkaan – sitoutuvat myös siihen, että moraaliväitteet voivat olla tosia ainakin sikäli, kuin ne kuvaavat todenmukaisesti moraaliominaisuuksien luonnetta tai esiintymistä maailmassa. Näiden teorioiden joukkoon lukeutuvat myös ne antirealistiset moraaliteoriat, joiden mukaan moraaliominaisuudet ovat mielestä riippuvaisia. Jäljelle jäävät sellaiset moraaliteoriat, jotka kiistävät sekä moraaliominaisuuksien olemassaolon maailmassa itsenäisesti, että mielen maailmaan tuottamina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö osan jäljelle jäävistäkin teorioista voitaisi katsoa sitoutuvan moraaliväitteiden totuusarvoluonteeseen. Otin erityisesti esille emotivismin, jonka argumentoin esittävän viimekädessä totuusarvollisia moraaliväitteitä siitä huolimatta, että moraaliväitteet olisivat emotivistisessä kontekstissa analogisia tunneilmaisuille. Jätin kuitenkin avoimeksi sen, sitoutuvatko kaikki vai vain osa näistä antirealistisista teorioista moraaliväitteiden totuusarvoluonteeseen.

Totuusarvot taas tarkoittavat seuraavaa. Totuusarvoja ovat tosi tai epätosi. Jotta jokin ilmaisu olisi tosi tai epätosi, sen täytyy esittää jokin asiasisältö, esimerkiksi propositio, totena. Tätä asiasisällön todeksi esittämistä kutsutaan assertioksi. Jos ilmaisu ei väitä mitään totena, sillä ei ole totuusarvoa.

Näin ollen ilmaisuilla, jotka eivät väitä mitään, ei myöskään ole totuusarvoa. Myös epätodeksi väittäminen on tässä yhteydessä todeksi väittämistä, sillä silloin jonkin väitteen asiasisällön totuutta verrataan vastaamaan todellisuutta.²³ Propositionit määrittelin seuraavasti ”Propositio on se asiasisältö, joka voidaan ilmaista kielellä ja joka tekee tuon asiasisällön assertoivasta ilmaisusta toden tai epätoden.” Koska keskitymme väitteiden totuuteen, propositionit ovat se, mitä verrataan johonkin totuuden määrittämiseksi. Lisäksi, koska propositionit ovat koherentteja asiasisältöjä jotka pystyisivät ainakin teoriassa vastaamaan sitä miten asiat ovat, ne eivät voi olla ristiriitaisia. Ristiriitaisilta ilmaisuilta puuttuu assertoitava sisältö, koska ristiriidat sulkevat itsensä pois. Yhteenvetona voidaan sanoa, että eettisillä väitteillä on totuusarvo vain sikäli, kuin ne assertoivat jonkin proposition.

Assertoidut propositionit viittaavat siihen, minkä totuutta ne kuvaavat. Olen jättänyt tarkoituksella melko avoimeksi sen mihin kaikkeen propositionit voivat viitata (esimerkiksi objekteihin, ilmiöihin, asiointiloihin, relaatioihin, attribuutteihin jne.). Yksi muoto, jota tämä viittaus kuitenkin noudattaa on objekti–predikaatti-muoto, jossa objekti on viittauskohdetta kuvaava sana ja predikaatti on tuon kohteen olemisen tapaa, relaatiota, ominaisuutta tai muuta attribuuttia kuvaava sana. Jos ilmaisu esittää jonkin asian olevan tietyllä tavalla, mutta tältä asialta puuttuu viittauskohde, ilmaisulla ei ole totuusarvoa. Tällainen ilmaisu on esimerkiksi filosofiassa kuuluisa lause ”ranskan nykyinen kuningas on kalju.” Kävin myös läpi attribuuttirealismia, konseptualismia ja nominalismia näkökulmia siitä, voiko attribuutteja kuvaavat ilmaisut olla ylipäättään tosia tai epätosia. Lopputuloksena totesin, ettei mikään näistä näkökulmista loppujen lopuksi kiellä moraaliväitteiden totuusarvojen mahdollisuutta.

Lopuksi kävin vielä läpi miten väitteet ja teoriat sitoutuvat sisältämiensä käsitteiden sekä niiden implikaatioiden totuusarvoihin, jotta noilla väitteillä ja teorioilla voisi itsellään olla totuusarvo. Jätin kuitenkin yksittäisten eettisten käsitteiden tarkastelun sikseen, sillä niiden esittämät ontologiset sitoumukset riippuvat hyvin paljon valitusta teoreettisesta viitekehyksestä. Sen sijaan, kehitin käsitteiden ontologisten sitoumusten mielekkyyden tarkastamiseksi seuraavan yleisen periaatteen, jonka nimesin epämielekkyydlauseeksi:

---

²³ asiasisältö voi olla esimerkiksi muodossa ”ei ole niin, että p”, jolloin jos asiasisältö on tosi, niin lause ”ei ole niin, että p” pitää paikkansa.

”Lause, joka ottaa ontologisen kannan ”x” on epämielekäs, jos se samanaikaisesti sitoutuu kantaan, jossa x on epätosi. Jos lause ottaa kannan ”x edellyttää y:n totuutta” se on epämielekäs, jos se samaan aikaan sitoutuu kantaan, jonka mukaan ”x edellyttää y:n totuutta” on epätosi tai se sitoutuu sellaisiin x:n ja y:n tulkintoihin, joiden kohdalla ei ole niin, että x edellyttäisi y:n totuutta. Jos lause ottaa kannat ”x” ja ”x edellyttää y:n totuutta” se on epämielekäs, jos se samanaikaisesti sitoutuu sellaisiin x:n ja y:n tulkintoihin, joissa y:stä seuraa x:n epätotuus tai kantaan, jonka mukaan y on epätosi.”

Kaiken kaikkiaan olen käynyt läpi niitä hyvin suurpiirteisiä viittausteoreettisia rajoja, joita eettiseen kielenkäyttöön liittyy. Eettisen kielenkäytön edellytyksiä voitaisiin toki laajemmin tutkia esimerkiksi yleisten eettisten käsitteiden ristiriidattomuuden ehtojen osalta, muiden totuusteorioiden asettamien ehtojen näkökulmasta, tai vaikka tutkimalla tarkemmin etiikan käsitteen ehtoja siitä, millaisia teorioita ylipäättään voidaan pitää etiikanteorioina. Myös etiikan käsitteiden ontologisia sitoumuksia voitaisiin käsitellä paljon perinpohjaisemmin, kuin olen tässä työssä tehnyt, esimerkiksi perehtymällä moniin etiikassa yleisten käsitteiden tulkintoihin ja niiden ontologisiin sitoumuksiin.

LÄHTEET

Austin, John, et al., 2016, *Näin tehdään sanoilla : Harvardissa 1955 pidetyt William James -luennot*. Tampere: Niin & näin.

Bricker, Philip, 2016, "Ontological Commitment.", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/ontological-commitment/>>.

Frege, Gottlob, 1948, "Sense and Reference." *The Philosophical review* 57.3: 209–230. Web.

Frege, Gottlob, 1956, "The Thought: A Logical Inquiry." *Mind*, vol. 65, no. 259, pp. 289–311. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2251513>. Accessed 6 Nov. 2024.

Frege, Gottlob, 1968, *The Foundations of Arithmetic : A Logico-Mathematical Enquiry into the Concept of Number*. 2. rev. ed. Evanston: Northwestern U. P., Print.

Frege, Gottlob, Gottfried Gabriel, and Brian McGuinness, 1980, *Philosophical and Mathematical Correspondence*. Oxford: Blackwell. Print.

Glanzberg, Michael, 2023, "Truth." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/truth/>>.

Heil, John, 2020, *Philosophy of Mind: A Contemporary Introduction*. 4th ed. Oxford: Routledge. Web.

Irvine, Andrew David and Harry Deutsch, 2021, "Russell's Paradox." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/russell-paradox/>.

Joyce, Richard, 2022, "Moral Anti-Realism." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2022 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2022/entries/moral-anti-realism/>.

Kripke, Saul A, 1996, *Naming and Necessity*. Repr. Oxford: Blackwell. Print.

Levinson, Jerrold, 1991, "Attributes." *Handbook of Metaphysics and Ontology*, Vol. I, Hans Burkhardt and Barry Smith (eds), Munich: Philosophia, pp. 65–70.

Lewis, David K., 1980 "Index, Context, and Content." *Philosophy and Grammar*, Stig Kanger and Sven Öhman (eds.), Dordrecht: Reidel, pp. 79–100.

Lewis, David K., 1986, *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.

Lotter, Dorothea, 2024, "Gottlob Frege: Language." *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, ISSN 2161-0002, <https://iep.utm.edu/>, haettu 23.11.2024.

McGrath, Matthew and Devin Frank, 2024, "Propositions." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/propositions/>.

Orilia, Francesco and Michele Paolini Paoletti, 2022, "Properties." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/properties/>>.

Putnam, Hilary, 1973, "Meaning and Reference." *The Journal of philosophy* 70.19: 699–711. Web.

Putnam, Hilary, 1978, *Meaning and the Moral Sciences*. London: Routledge ja Kegan Paul.

Quine, W. V. O, 1948, "On What There Is." *Review of Metaphysics* 5: 21–38.

Turnau, Paweł, 1991, "Russell's Argument against Frege's Sense-Reference Distinction." *Russell: The Journal of Bertrand Russell Archives*, vol. 11 no. 1, 1991, p. 52-66. Project MUSE, <https://muse.jhu.edu/article/881968>.

van Roojen, Mark, 2024, "Moral Cognitivism vs. Non-Cognitivism." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/moral-cognitivism/>>.

Wright, Crispin, 1992, *Truth and Objectivity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.